

BOMEN: (kleur)rijke dragers van het groen in Zeist

Adviesrapport van de Adviesgroep Bomen(vervanging)

Adviesgroep Bomen(vervanging)

Nico Burgerhart
Erik Notenboom
Hans Harmsen
Joyce Spruit
Roberto Saporito
Marijke Koster
Patrick Greeven
Jan van 't Klooster
Ernest Schuler

In samenwerking met team Beheer Openbare Ruimte, gemeente Zeist

Augustus 2013

Boombeschrijving

**Bomen zijn werkelijk
Hun bladeren praten werkelijk
Met woorden veelzeggend en letterloos**

**Hun toppen zingen
Hun stammen zwijgen
hoorbaar**

**Hun wortels houden
van de aarde**

**Bij een boom
staande moet ik wel
ademen als een boom**

**Naar een boom
ziende zie ik
hemel en aarde in elkanders
armen**

**Want een boom,
een boom is een bruiloft**

Hans Andreus

VOORWOORD

Voor u ligt het advies van de adviesgroep Bomen(vervanging): “Bomen: (kleur)rijke dragers van het groen in Zeist”. In een interactief traject zijn wij door de gemeente gefaciliteerd om voor u een advies voor te bereiden rondom de aanpak van het vraagstuk bomenvervanging.

Tussen begin april en begin juli hebben wij ons in zes bijeenkomsten over de opgave gebogen waar de gemeente Zeist zich voor gesteld ziet: het vervangen van straat-, laan- en parkbomen in de openbare ruimte, die de komende decennia onherroepelijk zullen afsterven.

De materie blijkt complex en kent vele gezichtspunten. De inzichten hebben zich tijdens het proces verdiept en de kwaliteit van onze advisering verrijkt. Ons werk heeft ons in ieder geval gebracht tot voorliggend advies. Via een aantal inhoudelijke lijnen leiden we u door de materie. Deze lijnen zijn onmisbaar voor het naar waarde schatten van het advies.

De complexiteit blijkt ook uit de nogal uitvoerige samenvatting, die naar we hopen een handreiking zal zijn om u door het adviesrapport te leiden.

Het was ons een eer u over deze belangrijke aangelegenheid te adviseren. Wij hopen dat u hiermee voldoende input heeft voor het maken van uw afwegingen. De adviesgroep wenst u een constructief besluitvormingsproces toe.

Adviesgroep Bomen(vervanging),

Nico Burgerhart

Erik Notenboom

Hans Harmsen

Joyce Spruit

Roberto Saporito

Marijke Koster

Patrick Greeven

Jan van 't Klooster

Ernest Schuler

Zeist, augustus 2013

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	9
1. INLEIDING	21
Inleiding	21
Aanleiding	21
Hoe dit rapport te zien	21
Relatie met het Groenstructuurplan Groen (voor) Zeist	22
Leeswijzer	22
2. VISIE BOMENBEHEERVISIE	25
Inleiding	25
Kwaliteit gemeentelijke bomenbezit	25
Functie en betekenis van het gemeentelijke bomenbezit	28
Visie gemeentelijke bomenbezit	25
Visie op algemene richtlijnen duurzaam beheer gemeentelijk bomenbezit	29
3. TOT STAND KOMING EN INHOUD SCENARIO'S	31
Inleiding	31
Werkwijze tot stand koming scenario's	31
Ons vertrekpunt: gemiddelde aantallen en financiële budgetten	31
Financiële insteek opbouw scenario's	32
Werkwijze invulling scenario's	33
Algehele prioritering bij toepassen financiële budgetten	33
Uitwerking prioritering in twee scenario's: cultuurhistorie en groene buurten	34
Toespitsing scenario's	34
De kosten van rooien bepalen een groot deel van de kosten en zijn onvermijdbaar	35
Rekenen met het bedrag voor de levenscyclus van een boom	36
Conclusie	36
4. ADVIES VAN DE ADVIESGROEP BOMEN(VERVANGING)	38
Inleiding	38
Financiële insteek en verstandig rentmeesterschap	38
Denken over vervangen: van herplantbudget naar levenscyclusbudget	38
Piekbehoefte	39
Scenario's	39
Harmonica-scenario	40
Voorfinanciering	40
Keuzes	40
Advies van de adviesgroep: scenario Q	40
Beter rentmeesterschap	41

5. SLIMME OPLOSSINGEN IN TECHNISCH OPZICHT	42
Inleiding	42
Levensduurverlenging door goed onderhoud en bescherming	42
Levensduurverlenging door voldoende onder- en bovengrondse ruimte	44
Kwaliteit gaat boven kwantiteit	45
Beleidslijn herplant op slechte plantplekken	46
Uitstellen van vervangingen	47
Juiste boomsoortkeuze	48
Conclusie	49
6. FINANCIËEL SLIMME OPLOSSINGEN	50
Inleiding	50
Structurele bijdrage uit de WOZ	50
Bomentax of baatbelasting	51
Betrokkenheid burgers en bedrijven bij bomen versterken	51
Werk met werk maken	51
Alternatieve financiële bronnen	52
Zelfbeheer	52
Schaalvoordelen	52
Bomenfonds	53
Goedkope leningen	53
7. BESCHRIJVING VAN DE BOMENVERVANGINGSOPGAVE	57
Inleiding	57
Onderhoud, beheer en vervanging	57
Planmatig bomenbeheer in perspectief	58
Facts en figures	58
Analyse	58
Een dure erfenis: niet vervangen, toch rooien!	61
Beschikbare budgetten voor bomenonderhoud en vervanging	62
Bomenfonds	64
Benodigde budget	65
Van nu naar straks via een piek	66
Ideale situatie	66
Financiële mogelijkheden	67
Opgave voor de adviesgroep	67
Opgave voor de raad	68
8. OORZAKEN VAN DE OPGAVE BOMENVERVANGING	69
Inleiding	69
Hoofdoorzaak van de piek in de vervangingsbehoefte	69
Onvoldoende fondsvorming	71
Leeftijdsopbouw en soortenkeuze	71
Ingrepen in het wortelpakket	71
Andere oorzaken: verdroging en hittestress	73
Andere oorzaken: maatschappelijke gevoelens bij de vervanging	73
Andere oorzaken: maaischade, ziekte en plagen	74
Conclusie oorzaken vervangingspiek	74
9. BESCHRIJVING VAN HET PROCES	75
Start van het proces	75
Kaders voor het proces	75

Deelnemers proces	75
Programma bijeenkomsten	76
Verloop van het proces	77
Adviesrapport	78
Toetsing aan de kaders voor het proces	78
10. VERGELIJKING UITKOMST MET GROENSTRUCTUURPLAN	79
Inleiding	79
Groenstructuurplan-systematiek	79
Groenstructuurplan en scenario's adviesgroep bomen(vervanging)	79
Slimme maatregelen	80
Bomenbeheervisie	80
Conclusie	80
11. AANBEVELINGEN VOOR VERVOLG/VERWERKING IN BEHEERPLANNEN	81

BIJLAGE 1	Visie-alfabet en prioritering: belangrijkste aspecten bomenstructuur
BIJLAGE 2	Uitkomsten evaluatie van het proces
BIJLAGE 3	Tabel met te implementeren technisch en financiële maatregelen
BIJLAGE 4	Overzicht financiële kosten/baten gegeven slimme maatregelen
BIJLAGE 5	Bomen 10 Geboden
BIJLAGE 6	KBB-richtlijnen
BIJLAGE 7	Scenario's met kaarten, grafieken en lijsten

SAMENVATTING

adviesrapport van de Adviesgroep Bomen(vervanging)

Inleiding

In het voorjaar van 2013 is in een interactief proces dit advies aan de gemeenteraad tot stand gekomen. De gemeente Zeist staat de komende decennia voor een stevige opgave qua bomenvervanging. Het advies richt zich op de vervangingsopgave van de gemeentelijke bomen. Het geeft daaraan richting. Het adviesrapport is geschreven door de adviesgroep zelf, in coproductie met de betrokken ambtenaren. Met “we” in de tekst wordt de adviesgroep bedoeld.

Deze samenvatting geeft de belangrijkste gedachtenlijnen en adviezen weer. Achtergrondinformatie en context kunt u vinden in het adviesrapport zelf. In de voetnoten verwijzen we daar naar.

Opdracht van het college aan de adviesgroep

In overleg met de raad heeft het college aan de adviesgroep gevraagd om een advies, waarin op basis van verschillende scenario's en budgetten inzicht wordt gegeven in wat de gemeente te wachten staat op het punt van bomenvervanging en wat daarin de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn. Deze informatie, de verschillende denkbare scenario's en het advies zijn de input voor besluitvorming in de raad over hoeveel geld er in de toekomst beschikbaar komt voor bomenvervanging. Onderwerp van het advies zijn de 35.000 straat-, laan- en parkbomen van de gemeente Zeist.

Visie op bomen in Zeist

Bomen geven in de gemeente Zeist uitdrukking aan de ontstaansgeschiedenis, bepalen de identiteit van de gemeente, creëren sfeer en leefbaarheid in wijken en dragen bij aan het welbevinden van mensen en zijn de dragers van veel dierenleven (natuur). Maar ze zijn ook van belang in de reductie van fijnstof, als zuurstofleverancier, voor het vastleggen van CO₂, voor hittedeductie en andere fysiologische processen. Bomen zijn dus van levensbelang. Deze noties zijn het vertrekpunt voor het advies. Het belang van bomen blijkt ook uit de betrokkenheid van de samenleving bij dit onderwerp. Daarom is kwaliteit voor ons het leidend principe. Dat ligt aan de basis van ons advies. Kwaliteit gaat daarbij boven kwantiteit. Het gaat ons om de kwaliteit van het beeld en van de (cultuurhistorische en/of ecologische) structuur. Dit principe geldt zowel voor de totale boomstructuur, als voor (de bomen in) de buurten. Dat bepaalt de keuzes en mogelijkheden bij het aanpakken van het vraagstuk bomenvervanging.

Wat u als raad moet weten voorafgaand aan ons advies

1. Het vertrekpunt: bij u reeds bekende informatie

De opgave is het vervangen van de 35.000 gemeentelijke straat-, laan- en parkbomen die de komende decennia aan het einde van hun levensduur komen. Dit gaat niet geleidelijk, maar komt in een golf. De opgave is al eerder globaal verkend en dat leverde het volgende beeld op, dat begin 2013 tijdens een informatiebijeenkomst aan u is gepresenteerd.

De kosten voor het rooien en vervangen van een boom bedragen € 975 per boom. Jaarlijks is er voor vervanging € 75.000 beschikbaar. Dit is voldoende voor het rooien en vervangen van circa 77 bomen. Op basis van de uit het beheersysteem bekende afname van het bomenbestand was bepaald dat er – om de totale omvang van het bomenbestand op peil te houden – jaarlijks 3,5% van de bomen vervangen zou moeten worden: 1.225 bomen per jaar. Dit maakt dat de jaarlijkse investering (afgerond) € 1,2 miljoen bedraagt, namelijk $1.225 \times € 975$. Met het bedrag van € 1,2 miljoen per jaar is de sterfte- en vervangingspiek (die tot 2040 duurt) volledig te bekostigen. Daarna ontstaat een overschot. Dit overschot moet gespaard worden in verband met het optreden van een volgende piek.

In de begroting is per jaar voor alle onderhouds-, rooi- en controletaken rondom bomen €296.000 beschikbaar. Daarnaast is er sprake van een groenstructuurplanbudget van (afgerond) € 25.000 per jaar. In totaal is er dus:

Onderhoud, rooien en controle	€ 296.000
Groenstructuurplan budget	€ 25.000
Vervangingsbudget	€ 75.000
Watergeven	€ 25.000
Totaal	€ 421.000

per jaar beschikbaar voor alle werkzaamheden die met bomen te maken hebben.

Op basis van deze informatie is het proces gestart. Tijdens het interactieve proces hebben de inzichten zich verdiept en daardoor tekenen zich aanvullende, meer gedetailleerde beelden af. Dat leidt op een aantal punten tot nieuwe denklijnen. Die denklijnen zetten we hieronder op een rijtje. Zij zijn belang voor het kunnen doorgronden van het advies.

2. Nieuwe inzichten uit het interactieve proces: kosten levenscyclus boom

Het is niet praktisch om – zoals nu het geval is – te rekenen met verschillende budgetten voor de verschillende werkzaamheden aan/rondom bomen. Als je een boom plant, heeft dat voor lange tijd consequenties voor de financiën: je moet onderhoud en controle plegen en als de boom doodgaat, moet je hem rooien. Het is dan ook beter te bepalen welk bedrag nodig is om de gehele levenscyclus van een boom te kunnen bekostigen. De levenscyclus (gemiddeld 70 jaar) van een boom kost

€ 1.375¹. Als je een boom plant, dan weet je dat dat de kosten zijn die je als gemeente voor die boom te wachten staan.

Voor 35.000 bomen heb je in 70 jaar dus € 48.125.000 nodig. Per jaar is dat € 687.500. Met dat bedrag kun je tot in lengte van jaren het bomenbestand in goede staat en op peil houden.

Alle bedragen in dit rapport zijn prijspeil 2013.

3. Nieuwe denklijn kosten levenscyclus boom versus bestaande situatie

Met € 421.000 kun je – op basis van het levenscyclusbedrag van € 1.375 tot in lengte van jaren dus ruim 21.400 bomen in stand houden². Dit is 61% van het totaal. Máár: we zitten met een bestaande voorraad bomen, waarvoor tot nog toe niet gerekend is met het levenscyclusbedrag. En verschillende stadia in de levenscyclus vragen om verschillende investeringen. Rooien is daarbij – ironisch genoeg – het duurste onderdeel van de hele levenscyclus.

Om die bestaande situatie – en de vraag hoe daar mee om te gaan – te kunnen ontleden, moeten we het levenscyclusbedrag dus toch weer opsplitsen naar de samenstellende delen... De gemeente Zeist staat namelijk voor een rooi- en een herplantopgave met bijbehorende kosten, waarbij sommige kosten wel beïnvloedbaar zijn, maar andere niet.

4. Nieuwe inzichten uit het interactieve proces: geen keuze, want rooien moet, los van wel of niet vervangen > autonoom scenario

Eerder heeft u (zie onder punt 1) berekeningen gezien op basis van het rooien en vervangen van een boom. Er is daarbij gerekend met een bedrag dat de kosten voor zowel het rooien als het vervangen dekt. Basisgedachte daarbij was: je kunt immers niet planten, voor de dode boom is weggehaald. Gaandeweg het proces ontstond het inzicht dat het andersom is: je móét rooien, voordat je kunt vervangen. Máár: je moet ook rooien, als je niet kunt of wilt vervangen! Dode bomen in de openbare ruimte leveren onveilige situaties op. Rooikosten zijn dus onvermijdelijk.

Op basis van de VTA-controles³ en – daaruit voortkomend - de ons bekende levensverwachting van het gemeentelijk bomenbestand, staat de gemeente Zeist aan de vooravond van een vervangingsgolf van haar gemeentelijke bomen, die een aantal decennia aan houdt. Dit is een erfenis, die voortkomt uit de gemiddelde levensduur van bomen en de keuzes en ontwikkelingen die zich in het verleden hebben voorgedaan. Eén van de voornaamste is de bouw- en aanlegperiode van veel wijken in Zeist en slechte groeiplaatsomstandigheden voor bomen (Zeist-West en Bosch en Duin). Meer oorzaken vindt u verderop in dit rapport⁴.

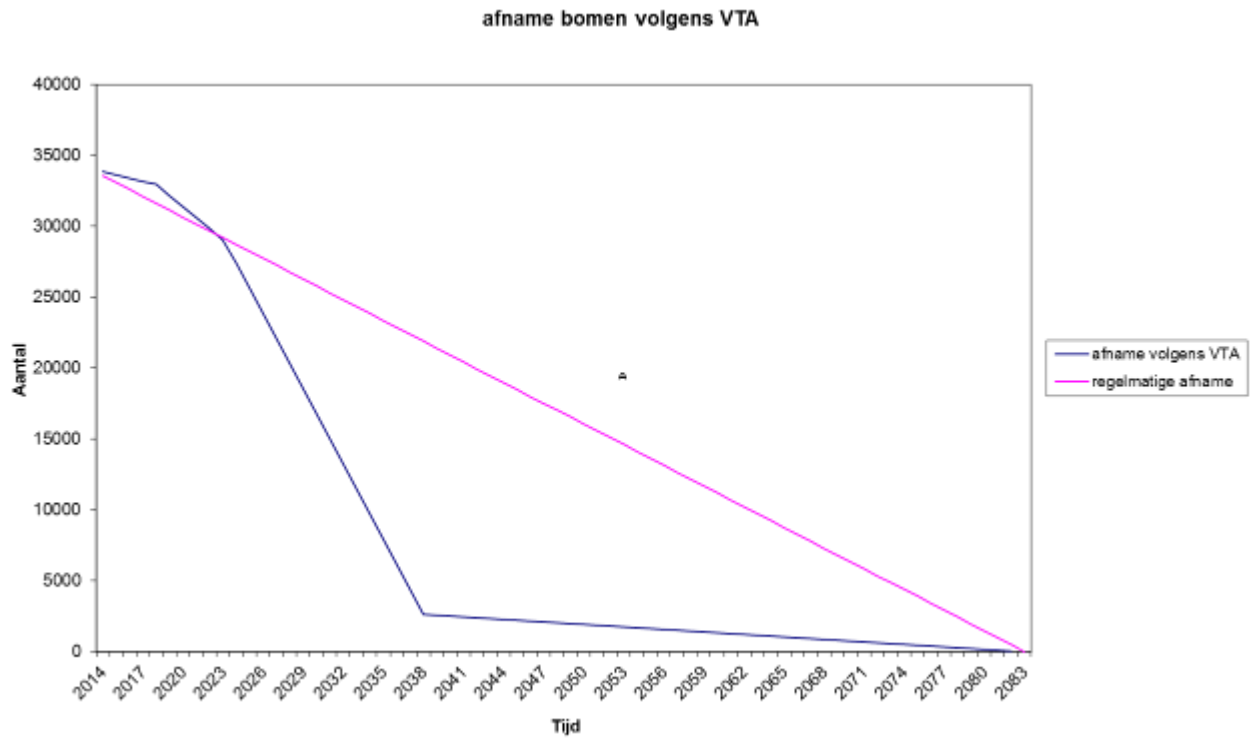
¹ Plantkosten inclusief watergeven € 350, onderhoudskosten (70 jaar) € 400 en rooikosten € 625 (respectievelijk 25, 30 en 45 % van het levenscyclusbedrag van een boom).

² $(€ 421.000 \times 70) / € 1.375$

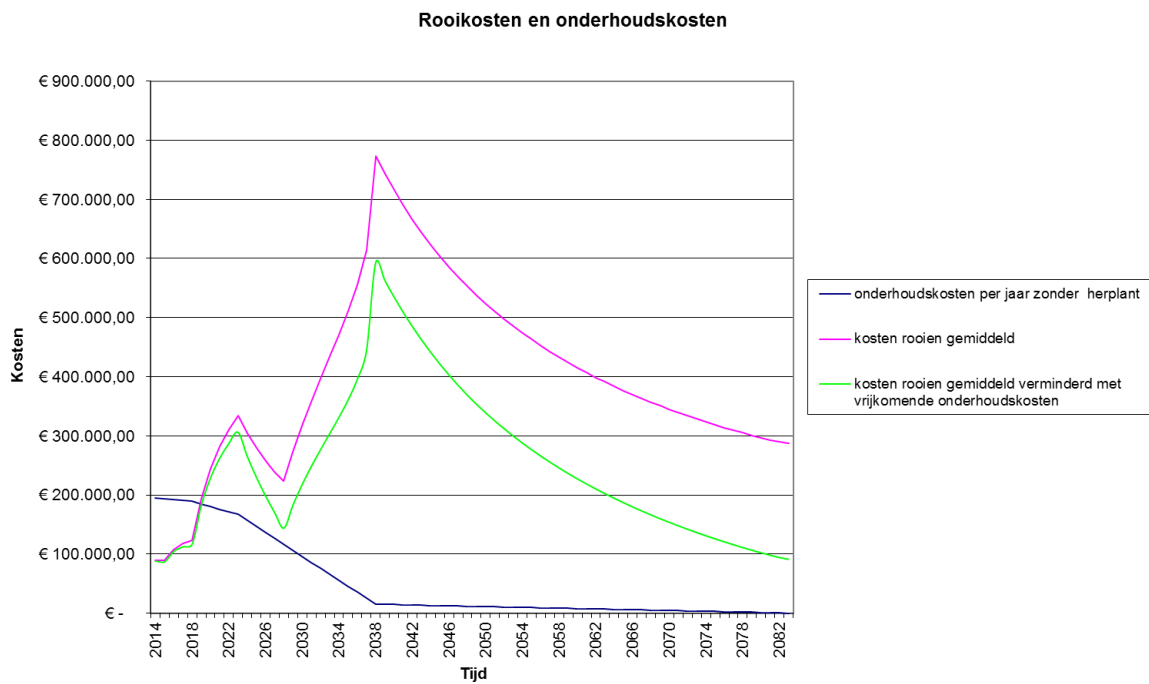
³ VTA: Visual Tree Assessment

⁴ Zie hiervoor hoofdstuk 8

Deze autonome ontwikkeling geeft in grafiek het volgende beeld in de afname van het aantal bomen voor de komende 70 jaar.

Grafiek 1. De afname van het bomenbestand op basis van de VTA-gegevens uit het beheersysteem (de paarse lijn) en gemiddeld (de roze lijn). VTA staat voor Visual Tree Assessment.

Grafiek 2. De rooikosten voor de komende 70 jaar, in verband gebracht met de afname van de onderhoudskosten wanneer herplant achterwege blijft.

Uit de eerste alinea van deze paragraaf (4, blz 11) blijkt duidelijk: dode bomen moeten uiteindelijk hoe dan ook gerooid worden, om de veiligheid in de openbare ruimte te kunnen waarborgen. Het rooien van een boom kost gemiddeld € 625⁵. Deze kosten zijn onontkoombaar: een taak waar we niet vanaf komen tot de laatste, nu bestaande boom is geveld. Daar staat tegenover dat een gerooide boom geen onderhoudsbudget meer vraagt. In voorgaande grafiek zijn de financiële implicaties daarvan weergegeven. Als de gemeente Zeist geen bomen herplant, is de groene lijn het budget dat nodig is om het op straat veilig te houden. Dit budget zal hoe dan ook beschikbaar moeten komen. Als er geen sprake zou zijn van een piek, zou – op basis van de specificaties van het huidige bomenbestand - het jaarlijks benodigde gemiddelde budget € 312.500 bedragen⁶. Dit is € 229.500 méér, dan er nu (in 2013) jaarlijks wordt besteed aan rooikosten.

AUTONOOM SCENARIO

Het “**autonome scenario**” schetst de kosten van bomenbeheer zonder enige herplant. Het is als volgt samen te vatten: de afname van het bomenbestand op grond van de in het beheersysteem opgenomen restlevensduur van de bomen, met bijbehorende rooikosten, zonder herplant. Met het verkleinen van het bomenbestand nemen ook de onderhoudskosten af. De kosten hiervoor zijn de groene lijn in de grafiek. Dit is gemiddeld € 312.500 (dus zonder piek): € 229,500 méér dan er in 2013 aan rooien wordt besteed. Deze kosten zijn in verband met de veiligheid in de openbare ruimte onvermijdbaar. Dit kan – wanneer gekozen wordt voor niet herplanten – deels gedekt worden uit de nu nog beschikbare budgetten voor herplant en watergeven (€ 100.000). Het jaarlijks tekort is dan nog € 129.500. Er resteert uiteraard nog wel steeds een spaartekort als gevolg van de piek.

5. Herplant en vervanging, plus onderhoudskosten

Naast deze onvermijdelijke rooikosten (geen keuze) is er het punt van bomenvervanging (wel keuze). Het nieuw aanplanten van een boom kost gemiddeld € 350. Als je 35.000 bomen met een gemiddelde levensduur van 70 jaar gelijkmatig zou vervangen, gaat het om 500 bomen per jaar. Dat vraagt een jaarlijkse investering van € 175.000⁷. Dit is €75.000 meer dan het huidige herplantbudget van € 100.000 (€ 75.000 en € 25.000 voor watergeven). Bij herplant blijven in vervolg daarop onderhoudsbudgetten (voor snoeien en controle) uiteraard noodzakelijk. Deze bedragen voor 35.000 bomen circa € 200.000 per jaar. Dat komt overeen met het nu jaarlijks beschikbare budget voor onderhoud. Dat is ook logisch, want op dit moment worden alle 35.000 bomen netjes onderhouden. Máár: de gemeente Zeist verkeert niet in de situatie dat met een vervanging van 500 bomen per jaar

⁵ Prijspeil 2013, gewogen gemiddelde op basis van werkelijke specificaties van het gemeentelijk bomenbestand: Kleine bomen goedkoper, grote bomen duurder: de houtverkoopopbrengst is er al vanaf getrokken.

⁶ 35.000 bomen / 70 jaar X € 625 = € 312.500

⁷ 500 X € 350 = € 175.000. Beschikbaar is: € 75.000 inboetbudget + € 25.000 (watergeefbudget) = € 100.000

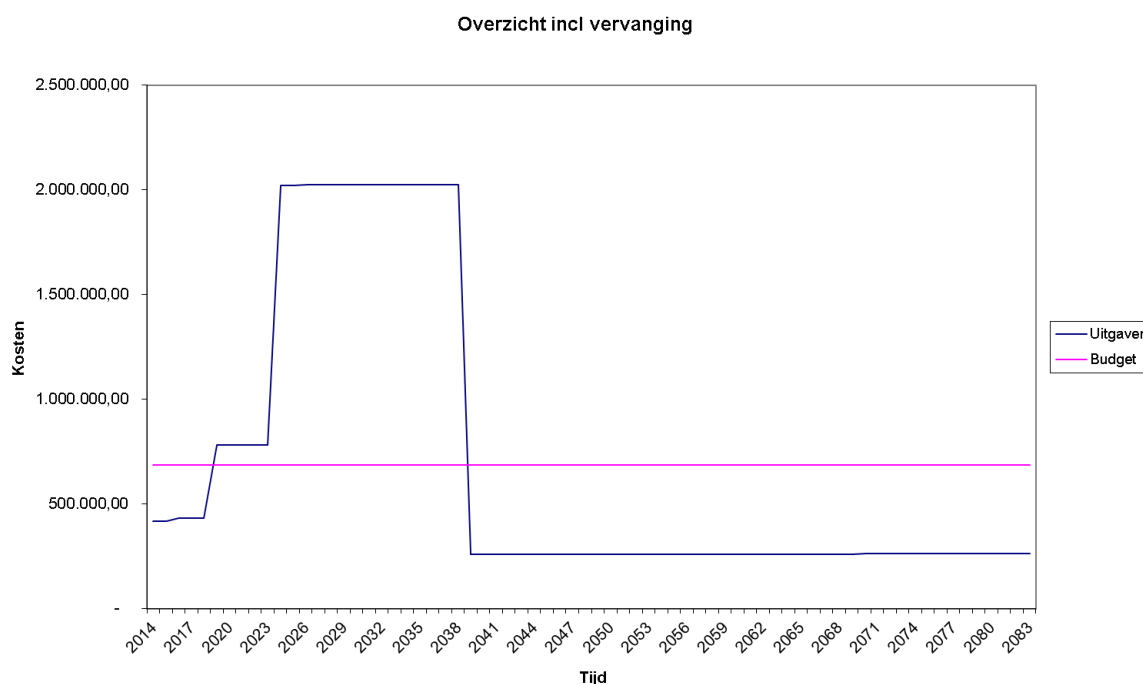
het bomenbestand duurzaam in stand kan worden gehouden. Omdat de sterftepiek al vrij snel hoog oploopt, gaan er bij een vervanging van 500 bomen langdurig gaten vallen in het bomenbestand. Wanneer slechts het huidige budget beschikbaar is, kunnen 285 bomen per jaar worden vervangen en worden de gaten in het bomenbestand dus nog groter.

Als er echter geen extra geld beschikbaar komt, zal het herplantbudget nodig zijn om de onvermijdbare rooikosten deels te dekken en is herplant dus überhaupt niet mogelijk.

6. Twee problemen: een budgetprobleem en een spaartekort

Op basis van bovenstaande informatie is duidelijk geworden dat er sprake is van een structureel budgetprobleem met een omvang van € 266.500 per jaar ⁸. Ten opzichte van de eerdere schatting van € 1,2 miljoen per jaar valt dat enorm mee. In dat laatste bedrag zat wel de piek begrepen. Dat is niet het geval voor het bedrag van € 266.500, wat een gemiddeld bedrag is voor een gemiddeld bomenbestand over een periode van 70 jaar.

Aangezien de bomen niet gelijkmatig verspreid over de tijd, maar in pieken uit zullen vallen, zal ook het budget voor rooien en vervanging pieken vertonen. Omdat in het verleden geen geld is gereserveerd voor vervanging, is de gemeente Zeist op dit moment en de komende decennia

Grafiek 3. De totale kosten voor rooien en vervangen in relatie tot het jaarlijks gemiddelde benodigde budget van € 266.500. Het gebied tussen de roze en de paarse lijn in de jaren tussen 2018 en 2038 is het spaartekort. Het gebied voor 2018 en na 2038 onder de roze lijn is even groot. Na 2038 is er dus weer geld over om te reserveren. Voor het spaartekort moet via fondsvorming nog een oplossing worden gevonden.

⁸ Totaal gemiddeld benodigd per jaar: € 687,500. Beschikbaar is € 421.000. Structureel tekort bedraagt dus € 266.500

financieel – bij ongewijzigd financieel beleid – niet in staat de piek⁹ in sterfte en vervanging het hoofd te bieden. Dit levert een spaartekort op. Op het hoogtepunt van de piek tussen 2020 en 2038 leidt dat tot een tekort van € 1,2 miljoen op jaarbasis. Zie hiervoor ook grafiek 3 op pagina 14.

Als de gemeente het structureel benodigde budget van € 266.500 met ingang van 2014 in het Bomenfonds zou storten, dan is de tijd tot het optreden van de piek te kort om voldoende spaartegoed te kunnen genereren. De omvang van het spaartekort bedraagt tussen 2023 en 2038 ruim € 1,3 miljoen per jaar. Het onbeïnvloedbare deel van het spaartekort (de rooikosten) bedraagt tussen € 1 miljoen (in 2023) aflopend tot € 800.000 (in 2028).

De uitgangspunten voor ons advies

1. Toekomstbestendige aanpak van het bomenvraagstuk

Gezien de huidige situatie van de bomen en de opgave die dat in de (nabije en verre) toekomst oplevert, is dit hét moment om te komen tot een toekomstbestendiger aanpak van het bomenbeheer. In tegenstelling tot het verleden, moet de gemeente Zeist alle toekomstige consequenties van haar huidige keuzes ten aanzien van bomen mee nemen in haar afwegingen. Voor de toekomst moet vol worden ingezet op het voorkomen van een dergelijke situatie voor de generaties en de gemeentebesturen na ons.

Uiteraard is het niet onze opzet om voor 70 jaar alles dicht te timmeren. Maar we willen nu wel een goed vertrekpunt bieden om NU de juiste, toekomstbestendige beslissingen te kunnen nemen. Daarvoor is inzicht nodig in wat de gemeente in een periode van 70 jaar¹⁰ kan verwachten. Die kennis is nodig om het gemeentelijk handelen voor de komende 10 tot 20 jaar te bepalen. Op basis van de ervaring zal bijstelling plaats moeten vinden.

2. De piek is een gegeven met beperkte mogelijkheden tot beïnvloeding

Omdat de tijd tot het optreden van de piek kort is, is de speelruimte beperkt. De erfenis uit het verleden is een gegeven. Er zijn wel wat technische mogelijkheden om de piek in zekere mate af te vlakken. Deze moeten maximaal worden ingezet. Om te kunnen bepalen wat daarvan de revenuen zijn, is verdere uitwerking nodig. Ons advies doet daar handreikingen voor in de vorm van “slimme maatregelen”¹¹.

3. Er zijn diverse scenario's denkbaar voor de vervangingsopgave

⁹ De oorzaak van deze piek vindt u terug in hoofdstuk 8.

¹⁰ De gemiddelde levenscyclus van een boom in Zeist op basis van werkelijke specificaties van het gemeentelijk bomenbestand

¹¹ Technische slimme oplossingen, te vinden in hoofdstuk 5.

Voor vervanging is het mogelijk om op basis van afwegingen keuzes te maken. Als het toch niet mogelijk blijkt het totaal benodigde budget op tafel te krijgen, dan zijn er verschillende scenario's denkbaar. Die scenario's hebben wij tijdens het interactieve proces in verkennende zin onderzocht. In het rapport vindt u ze terug in de vorm van kaarten, die in de bijlage ook in tabelvorm worden toegelicht. U had daar tijdens de informatiebijeenkomst van 7 februari van dit jaar om gevraagd, als basis voor een afweging tussen de hoogte van het budget en de kwaliteit die dat buiten oplevert. Want de scenario's hebben uiteraard direct gevolgen voor de kwaliteit van de gemeentelijke boomstructuur en voor de kwaliteit van de leefomgeving voor mens en dier.

a. Bomen worden pas weer vervangen als er geld beschikbaar is. Dat kan betekenen dat straten, lanen en parken een bepaalde periode boomloos zullen zijn. Op basis van levensverwachting en jaarlijks beschikbaar budget kan in een vervolgtraject op dit advies worden nagegaan waar en hoe lang de boomloze periodes optreden. Dit noemen wij het "harmonica-scenario".

b. Als de raad onvoldoende geld voor vervanging beschikbaar stelt, zal de pijn van minder bomen in het straatbeeld over de gemeente Zeist verdeeld moeten worden. De adviesgroep heeft daar in verkennende zin en als illustratie van hoe dat uit zou kunnen pakken, voorzetten voor gedaan. Op basis van verschillende budgetten is bekeken, waar de prioriteiten gelegd zouden moeten worden. Hoe kleiner het budget, hoe scherper (uiteraard) de prioritering. Met kaarten en grafieken is dat verderop in het rapport onderbouwd en zichtbaar gemaakt. Dit geeft de raad enig inzicht in de verhouding prijs – kwaliteit¹².

c. Bij het verkennen van de mogelijkheden, zoals genoemd in het punt hierboven, is er gewerkt vanuit twee scenario's met de volgende (hier zonder nadere uitwerking weergegeven) uitgangspunten in de prioritering, te weten:

- Het cultuurhistorisch scenario
- Het groene wijken-scenario

Bij beperkte budgetten leidt het verschil in uitgangspunten in de prioritering tot heel andere beelden buiten. Dit heeft – uiteraard – zowel gevolgen voor de kwaliteit van de boomstructuren op zichzelf als voor de ecologische kwaliteit, maar vooral ook voor de kwaliteit van de leefomgeving van de inwoners van Zeist.

Hoe hoger het budget, hoe meer de twee scenario's naar een vergelijkbaar beeld toe groeien: met meer geld kan er op meer plekken worden vervangen en hoeft er dus minder gekozen te worden voor óf cultuurhistorie óf groene buurten.

¹² In hoofdstuk 3 en bijlage 7 gaan we – bij wijze van illustratie van de mogelijke gevolgen – in op de kaartbeelden die dit oplevert, in relatie tot de beschikbare budgetten.

Advies aan de gemeenteraad

1. Reserveren van budget voor onvermijdbare rooikosten en rekenen met kosten levenscyclus van een boom

Los van herplant, is het noodzakelijk geld te gaan reserveren voor de onvermijdelijke rooikosten (het autonome scenario). Daarnaast adviseren wij u om in de toekomst te gaan rekenen met de kosten voor de levenscyclus van een boom, zodat bij eventuele aanplant niet alleen is voorzien in alle kosten voor de aanplant van die boom, maar ook in de kosten voor onderhoud, controle en rooien. Deze beide punten leveren een jaarlijks budgetprobleem op van € 229.500 en een spaartekort met een omvang van jaarlijks € 1 miljoen in 2023, teruglopend tot jaarlijks € 800.000 als gevolg van de onvermijdbare rooikosten.

Wij adviseren u dit budget hoe dan ook beschikbaar te stellen. Tevens adviseren wij u met ingang van nu te gaan rekenen met de kosten voor de gehele levenscyclus van een boom.

2. Zo snel mogelijk structureel geld gaan storten in het Bomenfonds en de slimme maatregelen invoeren

Reserveren in een Bomenfonds is noodzakelijk, omdat de erfenis uit het verleden in de vorm van een piek een gelijkmatige spreiding in de uitgaven onmogelijk maakt. Gezien de tijdsduur tot de start van de piek (die op zijn hoogtepunt is tussen 2018 en 2038), is het zaak zo snel mogelijk met reserveren te beginnen. Wanneer er in een jaar “boombudgetten” overblijven, moeten deze toevloeien naar het Bomenfonds. Ook moet zo snel mogelijk worden gestart met het implementeren van slimme maatregelen, om de duurzaamheid van het gemeentelijk bomenbestand te vergroten. Eén daarvan is het selectiever omgaan met herplant. Op basis van een Bomenbeheervisie (zie verderop) kan worden gezien, hoe en wanneer noodzakelijke maatregelen moeten worden genomen en tegen welke kosten.

3. Kiezen voor volledige vervanging volgens scenario Q

Naast bovenstaande – voor de hand liggende – adviezen, is ons dringende advies om op de kortst mogelijke termijn toe te groeien naar het beschikbaar stellen van het totaal benodigde budget voor het behoud van het bomenbestand. Wij vinden – op basis van onze visie op de waarde van bomen voor Zeist – dat de gemeente Zeist de ambitie moet hebben om haar bomenbezit voor wat betreft beeld en functie te behouden: wij noemen dit met een knipoog naar de Structuurvisie “**scenario Q**”. Dit houdt in dat de slimme maatregelen zo snel mogelijk worden doorgevoerd en dat er structureel voldoende budget beschikbaar komt. De bomen in Zeist kosten wel geld, maar in verhouding tot de jaarlijkse lasten is de maatschappelijke opbrengst groot. Het oplossen van het budgetprobleem vraagt een extra investering van € 266.500 structureel per jaar, boven het bedrag dat nu al voor bomen in de begroting beschikbaar is, namelijk € 421.000. Wanneer van het jaarlijks extra benodigde bedrag van € 266.500 is € 229.500 onvermijdbaar en nodig voor het rooien en slechts € 37.000 voor de

herplantambitie¹³ De basiskosten voor het rooien zijn er toch al, de vervangingskosten vallen dan relatief mee. Een beperkte besparing op herplant betekent daarentegen al meteen een toenemende ontgroening van Zeist.

Daarnaast omvat scenario Q het vinden van een oplossing voor het financieren van de piek, die resteert na het doorvoeren van de slimme maatregelen.

4. De piek te lijf gaan

Want een groot pijnpunt is uiteraard de piek in sterfte en daarmee gepaard gaand de piek in de kosten in de komende decennia. Daarin lopen de jaarlijkse kosten op tot een veelvoud van het jaarlijks beschikbare bedrag. Zie hiervoor de grafieken eerder in deze samenvatting. Het totale spaartekort bedraagt miljoenen euro's. Er is tijd nodig om uit te kunnen werken, hoe dat het beste kan worden opgelost. Feitelijk is het puur een financieringsprobleem, want na de piek houden we over op het jaarlijks budget. Wellicht kan bij een andere partij, zoals de provincie, om voorfinanciering worden gevraagd.

De adviesgroep is er van overtuigd, dat het mogelijk is om de "piek" af te vlakken en de kosten van rooien en herplant meer te spreiden en te verlagen. Dit kan ook helpen om het optreden van de piek te spreiden en in de toekomst te vermijden of in elk geval te verminderen. De aanpak hiervan kan verder worden bekeken in een Bomenbeheervisie. Zolang niet duidelijk is wat slimme maatregelen financieel opleveren, getuigt het van wijsheid om in de financiële meerjarenplanning hoe dan ook rekening te houden met de te verwachten kosten.

5. Mogelijke dekking

De WOZ-waarde wordt hoger vastgesteld als woningen en bedrijven in een groene omgeving staan. Een conservatieve schatting van het aandeel daarvan in de OZB-inkomsten bedraagt voor Zeist € 500.000 per jaar¹⁴.

Iets meer dan de helft van dit bedrag is – tezamen met de al beschikbare jaarlijkse boombudgetten – gemiddeld gezien voldoende om de kosten voor de levenscyclus van het Zeister bomenbestand te dekken. Daarmee wordt de maatschappelijke en economische waarde van de bomen voor de gemeente Zeist in stand gehouden. Wanneer het groene karakter van Zeist afneemt, lopen de OZB-inkomsten daarentegen terug omdat de waarde van het onroerend goed in het economisch verkeer afneemt.

OZB-inkomsten zijn niet gelabeld geld en wordt gebruikt voor allerlei gemeentelijke taken en voorzieningen. Dat betekent dus dat óf elders bezuinigd moet worden óf dat de OZB-inkomsten verhoogd zouden moeten worden.¹⁵

¹³ Ten opzichte van de onvermijdbare rooikosten: nl. euro 696.500 minus reeds beschikbare bedrag van € 421.00 is € 266.500 voor volledige vervanging inclusief rooien ten opzichte van € 229.500 voor alleen rooien

¹⁴ Zie de publicatie: Het geld groeit op onze Heuvelrug, Tom Bade, natuureconoom, 2008, in opdracht van de provincie Utrecht

¹⁵ Noot ambtelijke eindredactie: Met de Reserve Integrale Ontwikkeling Zeist (RIOZ) in het vooruitzicht is deze redenering niet meer relevant

6. Opdracht geven tot nadere uitwerking in een Bomenbeheervisie

Het behouden van het bomenbestand voor wat betreft beeld en functie betekent niet altijd 1 op 1 herplant. Met slimme technische maatregelen en op basis van een goede definiëring van het gewenste eindbeeld, kunnen de aantallen bomen en daarmee de kosten wellicht omlaag of worden gespreid. Onze adviesgroep heeft daartoe een aantal voorstellen uitgewerkt. Wij hebben dat ook gedaan voor slimme financiële maatregelen. Wat dat opbrengt, valt op dit moment nog niet te kwantificeren. Wij bieden u onze expertise aan om daar in een vervolgtraject – het opstellen van een Bomenbeheervisie – nader uitwerking aan te geven. Wij adviseren u daar opdracht toe te geven en de samenleving daarin te betrekken, net zoals dat bij dit adviestraject is gebeurd.

Een verdere uitwerking van ons advies in een Bomenbeheervisie voor de gehele gemeente is noodzakelijk. De kern van de Bomenbeheervisie is:

- Verdeling van de beschikbare en noodzakelijke financiële middelen in tijd, plaats en soort maatregelen over de levenscyclus van het bomenbestand.
- Criteria voor de inzet van middelen, indien deze beperkt zijn.
- Het benoemen van de gewenste kwaliteit van de eindbeelden en het kwantificeren van wat noodzakelijk is om tot die eindbeelden te komen; waar is wat nodig om de kwaliteit te bereiken die wenselijk dan wel maximaal haalbaar is? En wat kost dat?
- Uitwerking en implementatie van de slimme maatregelen; schatting van kosten en opbrengsten.
- Verder inzoomen op de mogelijkheden van een goede financiële planning, gezien de pieken in levensduur van ons bomenbezit. Afvlakken van deze piek en die van toekomstige generaties. Komen tot een goede fasering.

7. U heeft gevraagd om een keuze in de vorm van scenario's ten behoeve van een keuze budget versus kwaliteit leefomgeving

Allereerst is er natuurlijk het “**autonoom scenario**”: de onvermijdbare rooikosten. Hierin is geen keuzevrijheid. U zult hiervoor dekking moeten vinden.

Onze voorkeur gaat sterk uit naar “**scenario Q**”. Wij adviseren u voldoende budget beschikbaar te stellen voor volledige in stand houding van het Zeister bomenbestand. Ons advies omvat ook om over te gaan tot een aanpak, waarbij een mogelijke beperking in kosten niet bereikt wordt door structurele wijzigingen te brengen in het gemeentelijk bomenbestand, maar door te streven naar optimalisatie (slimme maatregelen, zie ook hierboven onder 5.) met behoud van de kwaliteiten voor en van Zeist. Mogelijk zijn hierdoor flinke besparingen haalbaar, maar dit moet blijken uit de verdere uitwerking van dit rapport in een Bomenbeheervisie en de uitwerking in beheerplannen per wijk/gebied. Wij adviseren u om éérs deze weg te bewandelen.

Mocht u het budgettair beslag te groot vinden om voor scenario Q te kiezen, dan moeten in een Bomenbeheervisie – naast de onder 6. genoemde punten – óók keuzecriteria te worden uitgewerkt

om de beperking in de middelen nog zo goed mogelijk te verdelen over groenstructuren en wijken. Het is dan echter onvermijdelijk dat in het groene beeld van Zeist letterlijk gaten worden geslagen. De keuzes ten aanzien van de criteria die u voor de uitwerking – bij onvoldoende budget voor “**scenario Q**” – kunt maken, betreffen de volgende punten:

1. Pas herplanten als het benodigde geld beschikbaar is gesteld. Dit houdt – afhankelijk van de hoogte van het beschikbare budget – een bepaalde periode van minder bomen in. In de groep is dit besproken als het “**harmonica-scenario**”.
2. Het kiezen van criteria , waaruit blijkt aan welke belangen u prioriteit aan geeft bij bomenvervanging. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan:
 - wijken en buurten met weinig bomen (per m², per woning of per inwoner) krijgen voorrang: het “**groene wijkenscenario**”¹⁶.
 - cultuurhistorisch belangrijke groenstructuren blijven in stand: “**het cultuurhistorisch scenario**”¹⁷.
 - plaatsen met een verhoogd fijnstof-gehalte in de lucht krijgen voorrang.

Een combinatie van deze criteria behoort ook tot de mogelijkheden.

Wanneer u besluit tot een budgettaire keuze die de uitvoering van “**scenario Q**” onmogelijk maakt, dan adviseren wij u een nieuw advies van de adviesgroep te vragen over de dan in te zetten koers. In dat geval zullen keuzes als hierboven geschetst, aan u worden voorgelegd.

8. Samenvatting van ons advies

- a. Reserveer in ieder geval voldoende geld voor het **autonoom scenario**, de onvermijdbare rooikosten.
- b. Start zo snel als mogelijk met structurele vulling van het Bomenfonds.
- c. Kies voor volledige vervanging volgens **scenario Q**.
- d. Laat de aanpak van de piek uitwerken in een Bomenbeheervisie.
- e. Mogelijke dekking kan gevonden worden in verhoging van de OZB ¹⁸.
- f. Geef de adviesgroep opdracht tot het opstellen van een Bomenbeheervisie.
- g. Vraag bij onvoldoende budget voor de uitvoering van **scenario Q**, de adviesgroep om een nieuw advies over de dan te kiezen strategie.

¹⁶ De uitwerkingen van het wijkenscenario voor 4 mogelijke budgetten vindt u in bijlage 7.

¹⁷ De uitwerking van het cultuurhistorische scenario voor 4 mogelijke budgetten vindt u in bijlage 7.

¹⁸ Zie voetnoot 14.

1. INLEIDING

Inleiding

Voor u ligt het advies van de adviesgroep Bomen(vervanging). Wij hebben ons met veel inzet en betrokkenheid in een interactief proces gezamenlijk gebogen over de complexe opgave, waar de gemeente Zeist zich de komende decennia voor gesteld ziet: het in stand houden van het bestand van 35.000 gemeentelijke straat-, laan- en parkbomen. Daarvoor is op dit moment een jaarlijks budget van € 75.000 terwijl eigenlijk een jaarlijks bedrag van € 1.2 miljoen noodzakelijk leek om alle bomen één op één te vervangen, inclusief het afdekken van de piek. Wij hebben ons gebogen over mogelijke oplossingen, om deze opgave zo goed mogelijk het hoofd te kunnen bieden. In dit advies vindt u de weerslag van dat proces. Dit advies is geschreven door de adviesgroep in samenwerking met de vakambtenaren van de gemeente Zeist.

Aanleiding

Naast de signalering in het Groenstructuurplan, is de directe aanleiding om met deze opgave aan het werk te gaan, één van de randvoorwaarden die de raad heeft vastgesteld¹⁹ voor het opstellen van een nieuwe Bomenverordening. Deze randvoorwaarde luidt als volgt:

“De bomenverordening is niet van toepassing op bomen in gemeentelijk eigendom en beheer, waarvoor een bomenbeheerplan is vastgesteld door het college van B&W”.

Voor de raad was dit besispunt aanleiding om een amendement aan te nemen, waarin het college gevraagd werd een kaderstellend raadsvoorstel aan de raad voor te leggen met betrekking tot de beheerplannen voor de gemeentelijke bomen. De raad beoogde hiermee inbreng van de raad en samenwerking in de besluitvorming over de bomenbeheerplannen te borgen.

De gemeente is met een groep inwoners van Zeist de uitdaging aangegaan om dit amendement uit te voeren. Dit advies is daar de uitkomst van.

Hoe dit rapport te zien?

Het rapport is te beschouwen als een nota van uitgangspunten voor een bomenbeheervisie²⁰. Deze bomenbeheervisie kan pas gemaakt worden, als duidelijk is hoeveel geld er in grote lijnen jaarlijks beschikbaar is. Er moet immers een realistische uitwerking komen van wat voor de gemeente mogelijk is, in relatie tot het budget dat er voor beschikbaar is. Dit rapport biedt de input om in de raad de discussie over beschikbaarheid van budget te voeren. In combinatie met de inhoudelijke uitgangspunten, die in het interactieve proces naar voren zijn gekomen, kan vervolgens een bomenbeheervisie worden uitgewerkt.

¹⁹ Raadsbesluit 2 oktober 2012

²⁰ Er is gekozen voor de term BOMENBEHEERVISIE, omdat het vooral gaat om het formuleren van een lange termijnvisie op de opgave van het bomenbeheer: vanuit welke visie kijk je aan tegen de opgave om het bomenbestand op de lange duur compleet en gezond te houden. Beleidskaders daarvoor zijn vastgelegd in het Groenstructuurplan Groen (voor) Zeist.

De nota van uitgangspunten zoals deze nu als advies voorligt – en die na het besluit over beschikbare middelen wordt uitgewerkt in een definitieve Bomenbeheersvisie – kan dus feitelijk als de kern van (het nog op te stellen) bomenbeheersvisie worden gezien. Het geeft richting aan in de te zetten oplossingsrichtingen.

Relatie met het Groenstructuurplan Groen (voor) Zeist

In het Groenstructuurplan Groen (voor) Zeist²¹ was de opgave rondom de bomenvervangings al gesignaleerd: in tijd, omvang en geld: dit alles bij benadering. Geconstateerd is, dat het maken van een “bomenbeleidsplan” de hoogste prioriteit had, omdat de levensverwachting van het gemeentelijk bomenbestand een verontrustend beeld liet zien. De looptijd van een groenstructuurplan (10 jaar) en het abstractieniveau ervan maken het lastig om de bomenopgave goed uit te werken. Daarom is in het groenstructuurplan de aanbeveling opgenomen om zo snel mogelijk te starten met het opstellen van een “bomenbeleidsplan” en daarvan afgeleide bomenbeheersplannen.

Leeswijzer

In dit rapport vindt u in hoofdstuk 2 allereerst onze visie op bomen in Zeist. Dit is het fundament voor ons advies. In het derde hoofdstuk gaan wij in op de manier waarop we de scenario's hebben ontwikkeld en beschrijven wij de verschillen. Dit is een belangrijk hoofdstuk, omdat het richting geeft aan de inhoud van het advies. Vervolgens volgt het advies in hoofdstuk 4, gevolgd door de slimme oplossingen in hoofdstuk 5 (technisch) en 6 (financieel). Deze hoofdstukken vormen de kern van dit rapport.

In de hoofdstukken daarna vindt u achtergrondinformatie en/of uitwerking van onderdelen die in ons advies worden genoemd.

Het gaat om de beschrijving van de opgave en de oorzaken van de aanstaande sterftepiek. Maar ook vindt u hier een beschrijving van het proces. Dit deel sluit af met een vergelijking van de uitkomsten van het advies met het Groenstructuurplan.

In de bijlagen vindt u verdieping van en toelichting op de hoofdstukken in het rapport. Het gaat om achtergronden van de visie, de uitkomst van de evaluatie van het proces, de slimme maatregelen samengebracht in een tabel, achtergronden bij de slimme technische maatregelen en een uitgebreide inhoudelijke uitwerking van de scenario's met tabellen, grafieken en kaarten.

²¹ Vastgesteld september 2011

adviesrapport

2. VISIE BOMENBEHEERVISIE

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven wij onze visie op het beheer van het gemeentelijke bomenbestand. Eerst gaan we in op de bijzondere kwaliteiten van het gemeentelijke bomenbezit en de waarden die daaraan kunnen worden toegekend. Deze visie is te zien als het fundament van ons advies.

Daarna geven we onze lange termijn doelstelling voor het gemeentelijke bomenbezit weer, maar ook enige richtlijnen hoe deze te bereiken. Uiteindelijk zullen die richtlijnen moeten worden uitgewerkt in de definitieve Bomenbeheersvisie, die dan de basis moet vormen voor het opstellen van Bomenbeheersplannen.

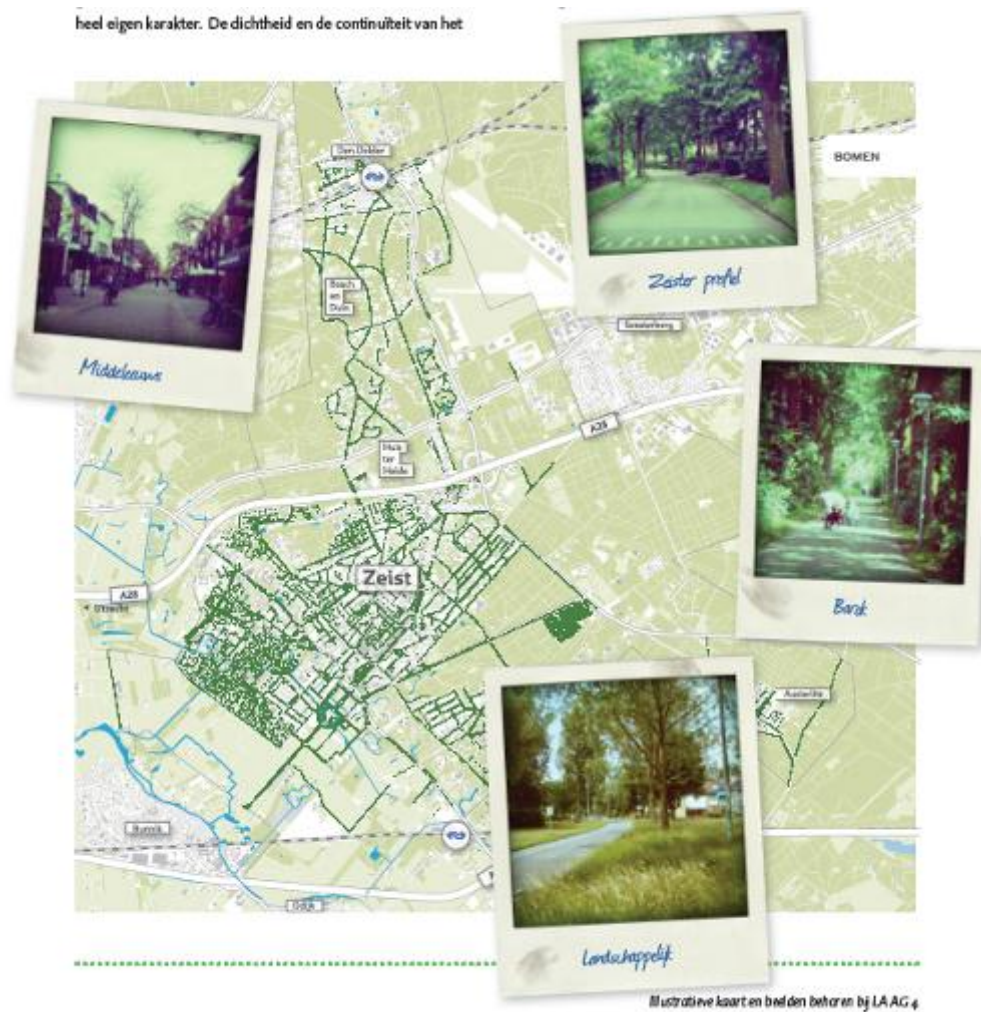
Kwaliteiten gemeentelijke bomenbezit

De gemeente Zeist ligt op de overgang van de bosrijke Utrechtse Heuvelrug naar het halfopen coulissenlandschap van het kromme Rijngebied. Die kenmerkende landschappen zijn niet alleen herkenbaar in het buitengebied van de gemeente, maar vaak ook in de kernen. Terwijl de kern Zeist direct is gelegen op de overgang, worden de kernen Austerlitz, Huis ter Heide, Bosch en Duin en ook Den Dolder vrijwel geheel omsloten door de bossen van de Utrechtse Heuvelrug.

In het binnen de gemeente aanwezige groen, of dat nu de landgoederen zijn of oude historische lanen, kun je direct de ontwikkelingsgeschiedenis van Zeist aflezen. Feitelijk is Zeist aan de toenmalige oevers van de Kromme Rijn ontstaan als een flank-esdorp met daarnaast verspreid liggende hofsteden. Belangrijke middeleeuwse wegen uit die tijd, die nu nog als zodanig herkenbaar zijn, zijn de beide heerwegen: de Dribergseweg-Utrechtseweg, en parallel daaraan de (hoger gelegen) Arnhemse Bovenweg-Oude Arnhemseweg. Ook de Kroostweg en de Noordweg behoren hiertoe.

Vanaf de Middeleeuwen heeft met name de ontwikkeling van Het Slot, maar ook de Amersfoortseweg met haar kenmerkende roedenverkaveling (ook wel als de 'Wegh der Weegen' aangeduid) een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van Zeist. Die ontwikkeling kenmerkte zich onder andere door een strakke lanen en vaste ontwerp patronen, karakteristiek voor de Barokke of Franse periode. Daarna kwam de Engelse landschapstijl in zwang, die gekenmerkt wordt door een meer romantische stijl met slingerende vijverpartijen en ook lanen. In die tijd zijn in Zeist vele landgoederen aangelegd, o.a. langs de as van de Utrechtse weg-Dribergseweg. Tegenwoordig is die gordel buitenplaatsen bekend als de Stichtse Lustwarande. Zeist wordt door zijn vele lommerrijke groen dan ook wel aangeduid als de Parel van de Stichtse Lustwarande.

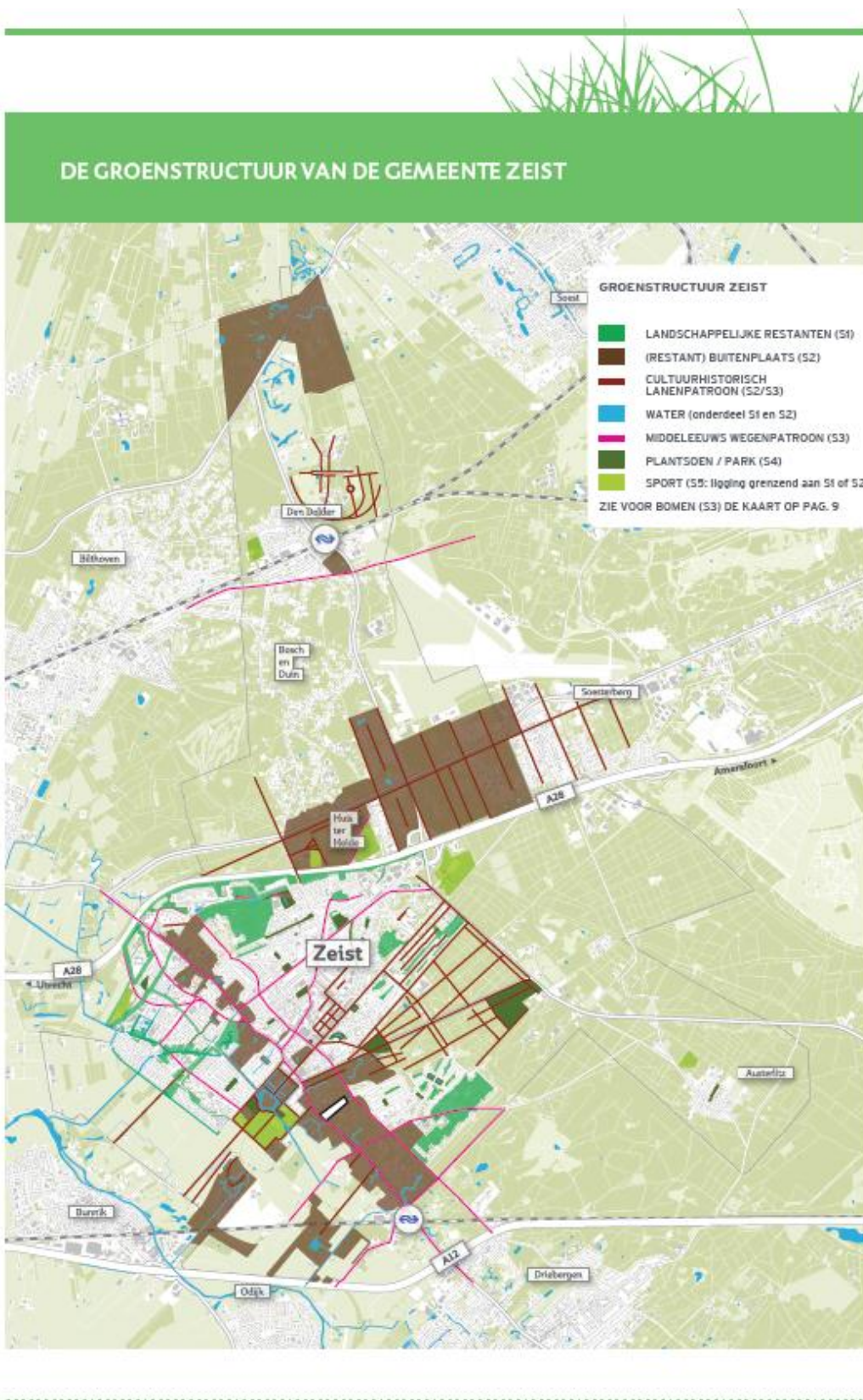
Bij latere ontwikkelingen, zoals bij Bosch en Duin, maar ook het Lyceumkwartier, werd vaak bij de op dat moment heersende (late) landschapstijl aangesloten, waardoor deze wijken vaak een licht slingerend of gebogen laanpatroon kennen. Gelukkig zijn wel veel elementen afkomstig uit de Barokke periode behouden.

Figuur I. Straat- en laanbomen in Zeist, groenstructuurplan Groen (voor) Zeist, 2011

Meer moderne wijken van na de Tweede Wereldoorlog kenmerken zich door een op dat moment heersende trend, zoals zichtbaar in Kerckebosch en eigenlijk ook in Vollenhove. Die zijn beide in het bos gebouwd, maar door de keuze voor hoogbouw wilde men zoveel mogelijk van het bos sparen. Zeist-West werd daarentegen grotendeels in de weilanden gebouwd, waarbij bijvoorbeeld wel de historische Kouwenhovenselaan is behouden. De wijk zelf is als een moderne wijk gebouwd, met de voor die tijd karakteristieke erven en ook boomrijke kopgevels.

Juist ook de lange groene historie van Zeist maakt dat de gemeente zeer boomrijk is, niet alleen in haar uitgestrekte bossen en landgoederen, maar ook in haar vele karakteristieke lanen en parken. Een uitzondering geldt eigenlijk alleen voor het centrum van Zeist, waar door de verdichting door de tijd heen veel van het groen en dus ook bomen zijn verdwenen. Het groen van Zeist neemt een unieke positie in, en daarbij vooral de bomen. De bomen zijn veelal de dragers van dat groen, die je alleen al daarom zou moeten behouden. Meer daarover is te vinden in het groenstructuurplan **“Groen (voor) Zeist”** en de **Structuurvisie: Zeist schrijf je met een Q.**

Figuur II. De hoofdgroenstructuur van Zeist, groenstructuurplan Groen (voor) Zeist, 2011.

Functie en betekenis van het gemeentelijke bomenbezit

Zoals geschetst is aan de vele laanbomen en parken van Zeist de ontwikkelingsgeschiedenis van Zeist herkenbaar. Daarom kan aan deze lanen en parken – met hun voor die periode karakteristieke bomenpatroon – een hoge cultuurhistorische waarden worden toegekend.²²

Naast cultuurhistorische waarden kunnen aan bomen ook belangrijke landschappelijke en ook ecologische waarden worden toegekend. Zo vormen de (historische) bomenlanen binnen de gemeente vaak een verbinding tussen de natuur in het buitengebied en die in de meer stedelijke kernen, o.a. voor vleermuizen. Zeker waar die laanstructuren aansluiten op binnenstedelijke groengebieden of parken, is zo een levend Zeister natuurnetwerk ontstaan (zie ook het GSP: 'EHZ'). Daarnaast bieden bomen natuurlijk nestelgelegenheid voor vogels en holenbroeders en komen er tal van insecten op voor, die weer als voedsel voor dieren van belang zijn.²³

Maar ook de betekenis van het groen, en dan in het bijzonder bomen, binnen de wijken en buurten moet bijzonder groot worden geacht. Zo zijn bomen in de wijken vaak bepalend voor de groene beeldkwaliteit. Ook produceren bomen zuurstof en zuiveren zij de lucht, waardoor zij een belangrijke bijdrage leveren aan de leefomgevingskwaliteit in een stedelijke omgeving.²⁴ Daarnaast wordt uit diverse onderzoeken steeds meer duidelijk dat er een directe relatie is tussen de natuur en het welbevinden van de mens. Vooral parken bieden ruimte om even heerlijk ontspannen tussen het groen te kunnen flaneren. Of voor kinderen om te spelen, al dan niet in een natuurspeelplaats met 'klimbomen', zodat ze op speelse wijze kennis maken met de wonderen van de natuur. Aan het groen kan dus een hoge recreatieve en ook educatieve waarde worden toegekend. Niet onbelangrijk in het kader van de klimaatverandering is bovendien dat bomen ook 'hittestress' kunnen voorkomen, niet alleen doordat ze schaduw bieden, maar ook doordat ze water verdampen.

Juist ook door dit soort bijzondere betekenis en eigenschappen van het groen, zijn groene gebieden en steden bijzonder geliefd om te wonen, met name ook in de Randstad. Dat komt onder andere tot uiting komt in de hogere WOZ-waarden zoals die daar voorkomen.²⁵

Om meer inzicht in de (intrinsieke) waarden en betekenis van bomen te krijgen is door de Adviesgroep Bomen(vervanging) een bomen-ABC opgesteld, waaraan een bepaalde prioritering is gegeven. In bijlage 1: Visie alfabet en prioritering (Uitkomsten stickersessie: belangrijkste aspecten bomenstructuur) wordt daarvan het overzicht gegeven.

²² Zie voor een uitvoerige beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente Zeist het boek: 'Zeist door de tijd - een cultuurhistorische atlas -' (Volkers, 2011).

²³ Zie voor overzicht belangrijkste ecologische structuren en gebieden o.a. ook: 'Ecologische beheersvisie Zeist' (Bureau Van den Bijtel, 2007)

²⁴ Wel is het zo dat de mate van zuivering van de lucht voor fijnstof per boomsoort verschilt.

²⁵ Zie de publicatie: "Het geld groeit op onze Heuvelrug" (Bade, 2008)

Visie gemeentelijke bomenbezit

Eigenlijk wordt zowel in het Groenstructuurplan, als ook het eerdere Bomenbeleidsplan²⁶ (2003) al een duidelijke visie voor het gemeentelijke bomenbeleid aangegeven:

'Doelstelling is om het (unieke) Zeister bomenbestand voor de toekomst duurzaam veilig te stellen. Dat betekent het zoveel mogelijk zorg én aandacht hebben voor bomen in de groenstructuur van Zeist en deze zo duurzaam te behouden en beheren. Belangrijk is het wel dat kwaliteit daarbij uiteindelijk boven kwantiteit gaat.'

Voor een latere uitwerking in een Bomenbeheersvisie betekent dat, dat de bomen die zo karakteristiek zijn voor de Zeister groenstructuur daadwerkelijk duurzaam in stand worden gehouden. Daarbij gaat de aandacht dan niet alleen uit naar het behoud van de bomen die als dragers voor de gemeentelijke groene structuren functioneren, maar bijvoorbeeld ook naar die ene individuele boom die juist op *die* plek binnen de gemeentelijke groenstructuur van grote waarde is.

Visie op algemene richtlijnen duurzaam beheer gemeentelijke bomenbezit

Om de bomen als dragers van de gemeentelijke groenstructuren in stand te kunnen houden, is het natuurlijk een eerste vereiste dat de bestaande bomen zo zorgvuldig mogelijk worden beheerd en onderhouden. Dat betekent met tussenpozen snoeien, zodat het voor die groenstructuur karakteristieke eindbeeld wordt bereikt. Maar het betekent vooral ook dat er binnen de standplaatsen, dus feitelijk de boomkroonprojecties, geen activiteiten plaats vinden die de groei van de bomen kunnen schaden (denk aan parkeren, trekken kabels, aanleg riool, etcetera).

Bij de boomsoortenkeuze als de bomen moeten worden vervangen, zal zorgvuldig rekening moeten worden gehouden met de groeiplaats van de bomen (zand op de Heuvelrug, klei/zavel in het Kromme Rijngebied). Maar ook de functie en het eindbeeld zoals dat voor de groenstructuur waar de boom deel vanuit maakt relevant moet worden geacht, bepaalt de boomsoortenkeuze. Soort en grootte zijn dan van belang, maar tegelijkertijd ook de gewenste plantafstand.

Voor wat betreft de historische lanen wordt daar in het gemeentelijke Groenstructuurplan al een goede indicatie voor gegeven (zie ook GSP, figuur op pag. 126). Uiteindelijk zou het mooi zijn als de bomenstructuur van Zeist in een zogenaamde 'Boomstructuurkaart' zou kunnen worden vastgelegd. Daaraan worden vervolgens richtlijnen gekoppeld hoe – afhankelijk van het beoogde eindbeeld/functie – de betreffende (bomen)laan of park in stand zou kunnen worden gehouden.

Concluderend kunnen we stellen dat om het gemeentelijke bomenbezit duurzaam in stand te kunnen houden i.p.v. de huidige toch min of meer af hoc aanpak een planmatige aanpak van groot belang is. De basis daarvoor zijn duidelijke eindbeelden en heldere kaders. Zo kan ook duidelijk worden

²⁶ Dit Bomenbeleidsplan vormt de onderlegger voor de Bomenverordening. In het najaar van 2013 wordt gestart met de aanpassing daarvan.

gemaakt, wanneer tot vervanging van laan- en ook parkbomen wordt overgegaan en hoe dat wordt aangepakt, al dan niet in overleg met bewonersgroepen.

Daarnaast moeten natuurlijk voor het beheer en met name ook de vervanging van de bomen voldoende middelen in een daartoe in te richten 'bomenfonds' beschikbaar zijn. De kosten van de levensduurcyclus van bomen is daarbij uitgangspunt, aangezien dat toch de basis is om het unieke gemeentelijke bomenbezit duurzaam in stand te kunnen houden.

Om bestuurders en ook burgers (en bedrijven) bewust te maken van de unieke betekenis van het bomenbezit van de gemeente Zeist is voorlichting, maar vooral ook het direct betrekken van bewoners (en bedrijven) bij hun eigen groene leefomgeving van groot belang.

Inmiddels zijn er in Zeist al een groot aantal groene initiatieven, zoals aanleg van Moeders moestuin, Gisa's kruidenpluktuin en ook een heuse Zeister wijnboomgaard. Ook zijn bijvoorbeeld de bewoners van de Indische buurt direct betrokken geweest bij het ontwerp van hun 'eigen' park in het waterwingebied van Vitens. Bovendien zijn er al bewoners die hun 'eigen' boomspiegels beheren. Juist deze initiatieven bieden volop kansen ook het grote belang van bomen in de harten van de burgers te brengen.

3. TOT STAND KOMING EN INHOUD SCENARIO'S

Inleiding

De raad heeft de adviesgroep Bomen(vervanging) verzocht om verschillende scenario's aan te leveren om op basis daarvan het debat te kunnen voeren over kwaliteit van de boomstructuur van Zeist versus benodigd budget: bij welk budget kun je buiten welk beeld verwachten? Deze opdracht heeft centraal gestaan in de werkwijze van de adviesgroep. Het ontwikkelen van deze scenario's en het proces waarlangs dat gebeurde, heeft ons veel opgeleverd aan inzicht en kennis. Dat is vooral van belang geweest voor het uiteindelijke advies. In dit hoofdstuk nemen wij u mee in de wereld van en achter de scenario's.

Werkwijze tot stand koming scenario's

Om inzicht te krijgen in (de toestand van) het bomenbestand Zeist zijn door de leden van de adviesgroep fotoreportages voor diverse onderscheiden gebieden gemaakt. Vervolgens hebben wij op basis van een vijftal financiële budgetten verkend wat buiten de gevolgen zouden kunnen zijn van het werken met lagere budgetten dan nodig voor volledige instandhouding van het bomenbestand in Zeist. De prioritering van wat minimaal in stand zou moeten blijven op basis van het beschikbare budget, vond plaats op basis van de functies die aan het bomenbezit van de gemeente in hoofdstuk 2: 'Visie' zijn toegekend.

Ons vertrekpunt: gemiddelde aantallen en financiële budgetten

NB: Onderstaande scenario-ontwikkeling is nog gebaseerd op bedragen, die als vertrekpunt waren meegegeven...

Later in het proces bleek dat de rekenwijze voor bomenvervanging beter anders kon worden ingestoken (zie de samenvatting), waardoor de financiële onderbouwing er heel anders uit kwam komen te zien. Deze bedragen en de scenario's moeten dus alleen daarom al worden gezien als verkennend en illustratief, nog even los van het feit dat er in 6 avonden geen doortimmerde en "uitvoeringsklare" scenario's kunnen worden ontwikkeld. De vertaling in percentages van het totaal benodigde budget is natuurlijk nog wel bruikbaar.

De gemeente beheert ongeveer 35.000 bomen. Bomen hebben in het stedelijke milieu een levensverwachting van gemiddeld 70 jaar. De gemeente moet dus – idealiter – gemiddeld 500 bomen per jaar vervangen.

De rooikosten van een boom bedragen gemiddeld € 625. De kosten van herplant bedragen € 350. Rooien en vervangen kost dus per boom € 975. Benodigd is dus (afgerond) € 500.000 per jaar bij een volkomen gelijkmatige vervanging van 500 bomen per jaar.

Gezien de leeftijdsopbouw en andere oorzaken (zie ook hoofdstuk 8. 'Oorzaken van de opgave bomenvervanging') gaat evenwel een relatief groot aantal bomen dood tussen 2020 en 2040.

Rekening houdend met de piek in de vervanging die zo ontstaat, is tot 2040 jaarlijks een budget van €

budget van € 75.000 eigenlijk alleen mogelijk om de bomen in het Slotkwadrant te vervangen. In de rest van Zeist zou dan geen boom meer kunnen worden vervangen.

Werkwijze invulling scenario's

Om tot een verkennende 'prioritering' in het totale laanbomenbezit te komen is Zeist allereerst ingedeeld in een 72-tal onderscheiden gebieden (buurten, lanen/wegen en parken). Aan elk gebied is op basis van een kostenberekening voor de vervangingsopgave zoals die in dat gebied voorligt een bepaald aantal punten is toegekend. Het totale aantal van 100 punten staat voor een (maximaal) investeringsbedrag van 1,2 miljoen, het bedrag dat over gehele planperiode noodzakelijk zou zijn om ook daadwerkelijk alle bomen die in verval fase komen in alle gebieden te kunnen vervangen.

Algehele prioritering bij toepassen financiële budgetten

Bij de 'prioritering' werd gekeken naar de betekenis die aan het bomenbezit zoals dat in een bepaald deelgebied van Zeist voorkomt, wordt toegekend. Daarbij speelden in algemene zin de volgende overwegingen (zie ook bijlage 1. Visie alfabet en prioritering (Uitkomsten stickersessie: belangrijkste aspecten bomenstructuur)):

- Cultuurhistorie.
- Natuur.
- Landschap.
- Spreiding over Zeist a.d.h.v. al aanwezig groen en belang van een gebied (bijvoorbeeld winkelgebied).
- Al aanwezig groen (bijvoorbeeld in een laan met voldoende bomen in de tuinen, zijn de laanbomen minder van belang, dat particuliere groen vraagt dan wel bescherming om het laanbeeld in stand te houden).
- De mogelijkheid om minder bomen te herplanten zonder verlies van aanwezige waarden.

- De mogelijkheid om geen budget in te zetten voor herplant op de Algemene Begraafplaats aan de Woudenbergseweg (vanuit de overweging dat herplant hier binnen de begroting van de begraafplaats moet worden bekostigd).

Uitwerking prioritering in twee scenario's: cultuurhistorie en groene buurten

De verkenning van de scenario's via budgetten heeft uiteindelijk plaatsgevonden in twee subgroepen. De ene subgroep volgde iets strakker een cultuurhistorische prioritering, in de andere subgroep werd iets meer prioriteit gegeven aan het groen in buurten en wijken, echter ook met oog voor cultuurhistorie en ecologie.

De prioriteit voor cultuurhistorie is vooral ingegeven door de unieke betekenis die aan de hoofdbomenstructuur van Zeist heeft. Juist de historische opbouw van de verschillende lanenstructuren (en parken) in Zeist bepaalt in belangrijke mate haar groene identiteit. Daarom moet die hoofdbomenstructuur, die kan worden gezien als het 'groene kapitaal' van Zeist, ook van belang worden geacht worden voor een goed vestigingsklimaat en dus voor de economie van Zeist. Vanuit goed rentmeesterschap en het in stand houden van een waardescheppende groene omgeving heeft de gemeente Zeist dan ook als eerste de verplichting haar culturele erfgoed en zodoende haar groene identiteit in stand te houden. Ook valt het cultuurhistorisch groen veelal samen met ecologische verbindingen zoals deze tussen het buitengebied en het stedelijk gebied aanwezig zijn. In de andere subgroep bleek deze prioritering ook te zijn gehanteerd; deze groep voegde echter een 'prioritair vangnet' toe voor wijken (zoals bijvoorbeeld de Bloemenbuurt en het Centrum) met zó weinig groen, dat het uit leefbaarheidsoogpunt wenselijk is om elke verdwijnende boom te vervangen. Onderdeel van de prioritering was ook het bekijken van de mogelijkheid om in bepaalde gebieden of structuren de te vervangen bomen (slechts) gedeeltelijk te herplanten, door van het voor dat deelgebied beschikbare budget maar 75% of 50% in te zetten. Randvoorwaarde was daarbij: geen verlies van beeld- of ecologische kwaliteit. Van een aantal gebieden en structuren is dit als mogelijkheid aangegeven, wat tot besparingen leidt. Duidelijk is al wel dat als het aantal bomen in de toekomst door een optimale vervanging afneemt, uiteraard afhankelijk beoogde eindbeeld, dat dan niet alleen de vervangingskosten zullen dalen, maar ook de onderhoudskosten (zie ook grafiek en tabel daling onderhoudskosten). Maar dit betreft nog slechts een indicatie. Bij verdere uitwerking kan blijken dat de gemaakte globale veronderstellingen niet kloppen.

Toespitsing scenario's

De adviesgroep heeft het tweetal onderscheiden scenario's (cultuurhistorie en groene buurten voor verschillende budgetten) verder uitgewerkt, zodat duidelijker wordt wat de gevolgen van het beschikbaar stellen van een bepaald budget voor het totale bomenbezit van Zeist zijn. De adviesgroep wil zo zichtbaar proberen te maken wat de effecten van deze scenario's zouden kunnen zijn op het groen in Zeist.

Dit is ook in kaarten weergegeven. Zie hiervoor bijlage 7. Op de kaarten is zichtbaar waar bomen kunnen blijven staan vanuit de beide scenario's bij verschillende hoogte van de budgetten. In bijlage 7 zijn in tabelvorm de keuzes beargumenteerd.

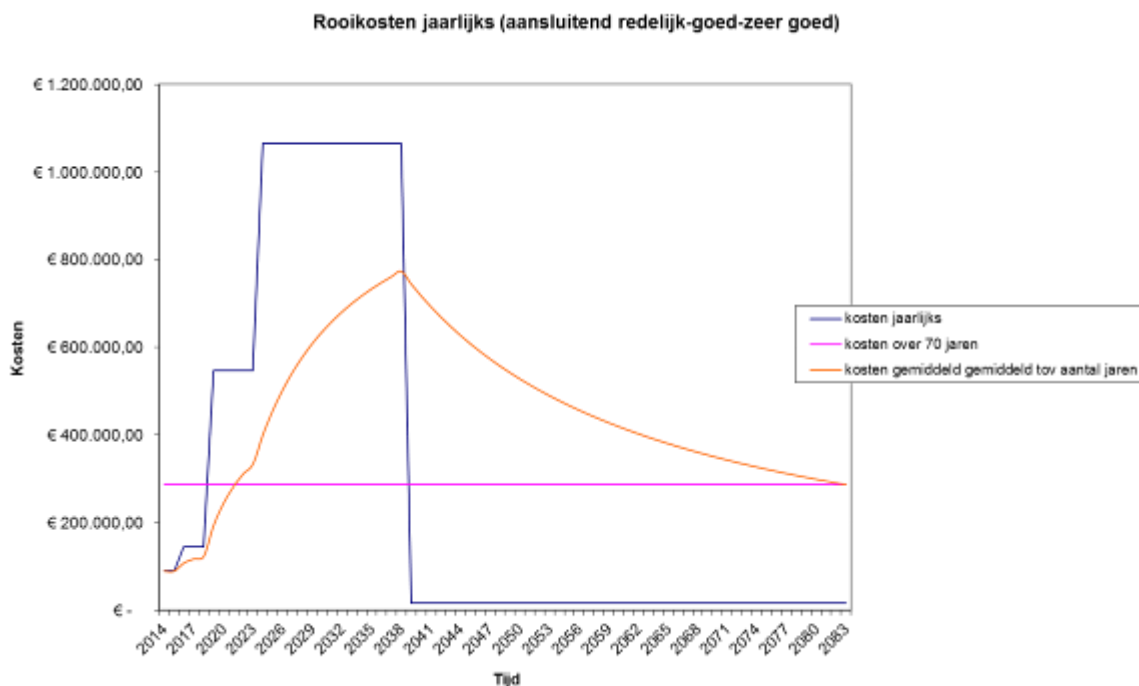
Het 'wijkenscenario' kost in het begin iets meer dan het 'cultuurhistorische scenario', wat mogelijk een gevolg is van het verschil in restlevensverwachting van de bomen en van het feit dat de maatregelen in deze vaak toch meer versteende omgeving moeten worden genomen. Dat laatste is duurder.

Uit een vergelijking van de scenario's blijkt dat als de gemeente Zeist het monumentale bomenbezit van Zeist echt wil koesteren, er bij het beschikbaar stellen van een jaarlijks bedrag van € 800.000 al onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn om de bomen in de wijken in stand te houden. Laat staan dat het mogelijk is in bepaalde boomarme wijken ter herstel van de groene leefomgevingskwaliteit bomen toe te voegen. Bomen zijn echter wel van belang voor de leefbaarheid in wijken.

Rooikosten bepalen een groot deel van de kosten en zijn onvermijdbaar

Bij het werken met de scenario's bleek dat de belangrijkste kostenpost van de vervanging van het boombezit wordt gevormd door de kosten van het rooien van de bomen. Naast de beide door de adviesgroep ontwikkelde scenario's is dan ook een 'nul-scenario' te onderscheiden, hetgeen als het autonome scenario moet worden beschouwd, waarbij alleen de kosten van het rooien in beeld worden gebracht (zie ook grafiek 2, Rooikosten en onderhoudskosten). Ons vertrekpunt van de hele exercitie: "je kunt pas planten als je hebt gerooid" is gaandeweg gewijzigd in: "je moet rooien om te kunnen vervangen". En sterker nog: vanuit het oogpunt van veiligheid is rooien onvermijdelijk! Ook al zou er geen boom meer worden herplant dan nog is de komende zeventig jaar dus een aanzienlijk bedrag nodig om alle bomen te kunnen rooien, wat alleen al vanuit het oogpunt van veiligheid noodzakelijk is. Dit "**autonoom scenario**" is natuurlijk een scenario dat niemand zal willen. Het geeft echter wel aan dat het aanwezige bomenbezit sowieso de verplichte uitgaven voor in elk geval het rooien van de bomen met zich meebrengt. Het is onmogelijk deze kosten te vermijden.

Rooien kost € 625 per boom (gewogen gemiddelde). Bij 500 bomen per jaar (ook een gemiddelde) is het benodigde bedrag voor rooien € 312.500. In 2013 wordt ongeveer € 83.000 aan rooien besteed. Los van de piek is er dus al een gemiddeld jaarlijks tekort voor het onvermijdelijke rooien van € 229.500. Uit de grafiek blijkt, dat de roze (gemiddelde) lijn niet voldoende dekking levert voor de piek. Aanvullende middelen zullen hiervoor nodig zijn: of door te sparen op voorhand, of door op dat moment aanvullende middelen beschikbaar te stellen.

Grafiek 4. Rooikosten van het gemeentelijk bomenbestand op basis van bekende levensverwachting uit beheersysteem (paarse lijn), gemiddelde rooikosten op basis van het middelen van de levensverwachting (oranje lijn) en gemiddeld jaarlijks bedrag aan rooikosten over 70 jaar (roze lijn).

Rekenen met het bedrag voor de levenscyclus van een boom

De gedachtewisseling over de rooikosten bracht ons op de stelling dat bij aanplant van een boom eigenlijk alle kosten gedurende de levensloop van een boom al beschikbaar zouden moeten zijn. Dan is op voorhand duidelijk dat zo'n boom ook tot in lengte van jaren in stand kan worden gehouden.

Deze kosten zijn berekend. Rooien (€ 625) was al bekend, evenals planten (€ 350). Voor onderhoud en controle gedurende 70 jaar komt daar nog eens € 400 bij. Totaal is voor 70 jaar een bedrag nodig van € 1.375. Bij 35.000 bomen komt dat op een bedrag van € 48.125.000 voor 70 jaar. Dat is € 687.500 per jaar. Met dat bedrag kun je tot in lengte van jaren het bomenbestand duurzaam in stand houden. Op dit moment is jaarlijks € 421.000 beschikbaar.

Aangezien er sprake is van bestaand bomenbestand met een beperkte restlevensduur, waardoor zich op korte termijn al een sterfte- en vervangingspiek aandient, is dit gemiddelde bedrag tot zeker 2040 niet voldoende. De berekening gaan uiteraard uit van prijspeil 2013 en houden geen rekening met inflatiecorrectie.

Conclusie

De algehele conclusie die uit de scenariovergelijking naar voren komt, is dat uiteindelijk het totaal benodigde budget door de gemeenteraad beschikbaar zal moeten gesteld, om zowel:

- Het monumentale karakter bomenbezit Zeist.
- Het bomenbezit in wijken/buurtten, zo belangrijk voor leefomgevingskwaliteit, etc..

duurzaam in stand te kunnen houden.

Wel kunnen er door slimme oplossingen, zowel in meer technisch, als ook in financieel opzicht, mogelijk reducties in het totale bedrag optreden, waarvan de adviesgroep echter op dit moment nog geen goede inschatting heeft kunnen maken. In hoofdstuk en 6 gaan we hier verder op in en worden de mogelijkheden geschetst die ingezet kunnen worden om het totale bedrag te reduceren. Dit zal hard nodig zijn om de piek te lijf te kunnen gaan.

4. ADVIES VAN DE ADVIESGROEP BOMEN(VERVANGING)

Inleiding

Ons publieke bezit aan bomen, boomgroepen en bomenlanen is een kostbaar bezit. Het bepaalt het karakter van Zeist in hoge mate en heeft een weldadige invloed op zijn omgeving. Zeist is er bekend om. Alleen al beelden zeggen genoeg over het gunstige vestigingsklimaat voor wonen en werken. Al eeuwen komen mensen uit verre streken hier van hun welverdiende rust genieten. Hier wil je wel je kinderen laten opgroeien.

De gemeenteraad staat voor de opgave het publieke bomenbezit dat voorgaande generaties ons hebben nagelaten, een verdere toekomst te bieden. Deze opgave kunnen we bezien als een financiële post op de begroting, maar een dergelijk opvatting doet afbreuk aan de werkelijke waarde van ons bezit. We beslissen hier over onze leefomgeving en over wat deze woongemeenschap Zeist, tot Zeist maakt. We beslissen dus ook over het welbevinden van de burgers en over ons visitekaartje.

Financiële insteek en verstandig rentmeesterschap

De WOZ-waarde van onze gebouwen wordt hoger vastgesteld omdat ze in een groene omgeving staan. Een conservatieve schatting van het aandeel daarvan in de OZB-inkomsten is € 500.000 per jaar.²⁷ De orde van grootte van dit bedrag zien we terug op de lopende begroting voor de (stervens) begeleiding van het huidige bomenbezit: in de vorm van onderhoud, optreden bij calamiteiten en – vooral in de vervalphase – het verwijderen van dode restanten. Kortom, een taak waar we niet vanaf komen tot de laatste, nu bestaande boom is geveld. Voor de nabije toekomst zal daarvoor meer geld nodig zijn, dan nu beschikbaar is.

Het is goed als we ons realiseren, dat de bijdrage aan onze leefomgeving het grootst is bij volwassen bomen; het is daarom in ons aller belang te bevorderen dat die fase in het leven van een boom zo lang mogelijk wordt. In hoofdstuk 5 geven we het technisch advies daartoe.

Denken over vervangen: van herplantbudget naar levenscyclusbudget

Voor de toekomst - het herbeplanten - is een jaarlijks budget van € 75.000 beschikbaar. Het terugkomen van het volledige bomenbezit met een budget van die omvang zou dan betekenen:

- a. een tijdsduur van 163 jaren voordat het herbeplanten voltooid is ²⁸.
- b. lange perioden waarin geen boombeplanting op de huidige plek aanwezig zal zijn.

Voor de berekening van dit scenario is de adviesgroep uitgegaan van de gemiddelde, noodzakelijke uitgaven voor één boom voor de gehele levenscyclus en wel van aankoop tot en met het verwijderen van restanten. Dat bedrag is vastgesteld op € 1.375 (prijsspeil 2013), bestaande uit aanplant en watergeven ad € 350, onderhoud en controle ad € 400 en rooien ad € 625. Op dit moment kost het

²⁷ Publicatie: Het geld groeit op onze Heuvelrug, Tom Bade, 2008, in opdracht van de provincie Utrecht.

²⁸ [€ 350,-- x 35.000] / 75.000,--

duurzaam in stand houden van het totale bestand van de 35.000 bestaande bomen dan ook ruim € 48 miljoen voor 70 jaar. Dit is € 687.500 per jaar. We constateren dat dat een jaarlijks tekort inhoudt van € 266.500. In de begroting is nu jaarlijks € 421.000 beschikbaar voor alle taken rondom bomen.

Piekbehoefte

We hebben moeten vaststellen dat de investeringsbehoefte bij zowel het begeleidingsbudget (rooien, onderhoud, controle) als het herbeplantingsbudget pieken kent. Zoals hiervoor al is aangegeven is er geen sprake van gelijkmatige spreiding in de tijd waarin aan het leven van de bestaande bomen een einde komt.

De adviesgroep meent dat een professioneel beheer in de toekomst gediend wordt door een uitgekende herbeplanting die zo'n spreiding bevordert. Daarmee wordt een dergelijk probleem in de toekomst voorkomen. Een heldere planning van het vervangingstraject met een regelmatige bijstelling, waarin de bewuste keuze voor boomsoorten met een verschillende levensduur een plaats krijgt, zal ook de gemeenteraad van de generaties na ons een periodiek inzicht geven in de stand van zaken. In hoofdstuk 5, Slimme maatregelen in technisch opzicht, wordt hierop verder ingegaan.

Scenario's

Er zijn in eerste instantie drie scenario's ontwikkeld die we aan u voorleggen. Zie hoofdstuk 3. voor de beschrijving van de scenario's. Deze scenario's zijn bedoeld ter ondersteuning van uw gedachtevorming over het beschikbaar stellen van meer budget voor bomen (de afweging ambitie versus kosten).

Het eerste scenario is het "**autonoom scenario**". Rooien moet, ook als er geen geld is voor herplant! Dit scenario laat een jaarlijks tekort zien van € 229.500. Dit is een voorzien risico, met een onvermijdbaar karakter.

De andere twee scenario's laten zien wat het beeld in de gemeente Zeist wordt bij bepaalde bedragen, die voor herplant beschikbaar komen. Daarbij kunt u verschillende insteken kiezen. Het ene scenario dat we voor u hebben ontwikkeld, laat de insteek "**cultuurhistorie**" prevaleren als het gaat om het stellen van prioriteiten in de besteding van beperkte budget. De tweede insteek is het "**groene wijken scenario**". Hier wordt bij beperkt budget vooral de keuze gemaakt voor leefbaarheid in de wijk.

Door het aangeven van prioriteiten kan de gemeenteraad richting geven aan de volgorde in het vervangingstraject. Daarbij wordt gedacht aan:

- behoud van historische groenstructuren.
- wijken of plaatsen met een laag percentage bomen.
- plaatsen met een verhoogd fijnstof-gehalte in de lucht.

Harmonica-scenario

Op grond van de situatie is de adviesgroep gaan schuiven met de einddatum van het vervangingstraject. Uit de scenario's blijkt dat we op termijn voor de keuze staan een bestaande boom, boomgroep of laan nog niet te herbeplanten en daarmee te wachten tot het benodigde geld bijeen is gespaard. Het belangrijke probleem daarbij is, het mechanisme van '*opgestaan, plaatsje vergaan*'. Voor een ieder in Zeist is zichtbaar dat de druk op de biotoop van de bestaande bomen groot is. Zie hoofdstuk 8, Oorzaken van de opgave bomenvervinging. Het gevaar bestaat dat een dergelijke keuze onbedoeld zal leiden tot het nimmer terugkeren van die bomen.

Voorfinanciering

In hoofdstuk 6. Slimme maatregelen in financieel opzicht, beschrijven we allerlei mogelijkheden die zouden kunnen leiden tot een kortere wachttijd bij het herbeplanten door het eerder – definitief of als voorfinanciering – ter beschikking krijgen van de benodigde financiële middelen.

De adviesgroep vraagt daarbij uw bijzondere aandacht voor het voorfinancieringsfonds op provinciaal niveau dat wij hebben genoemd als mogelijkheid om het herbeplanten te bespoedigen. Het 'Utrechts Bomenfonds' zou dan het benodigde geld met hulp van institutionele beleggers ter beschikking stellen en de provincie zou alle financieringskosten kunnen subsidiëren. Met een regelmatige terugbetaling krijgt het fonds de voorgefinancierde bedragen weer terug en de gemeenten krijgen daar een evenwichtige betalingsmogelijkheid voor terug.

Juist in de provincie Utrecht kampen de gemeenten in hoge mate met deze problematiek. Een initiatief van de gemeente Zeist op dit punt wordt warm aanbevolen.

Keuzes

Voor het samenstellen van het herbeplantingsplan en het bepalen van de volgorde in het vervangingstraject door het gemeentebestuur is het nodig dat u een scenario kiest. Ons voorkeursscenario leest u in de paragraaf hieronder. Pas dan kan de uitwerking van uw keuze duidelijk zichtbaar worden en kunt u ten volle overzien of dit het door u beoogde resultaat mag worden genoemd. Ook kunnen dan de besparingsmogelijkheden uit hoofdstuk 5, Slimme maatregelen in technisch opzicht, een rol spelen; ze zijn alleen al behulpzaam om de gevolgen van de piek te verminderen. Op grond van dit geheel zullen komende generaties gefundeerde investeringsbeslissingen kunnen nemen, wanneer daartoe de noodzaak ontstaat.

Advies van de adviesgroep: scenario Q

Hoewel bovenstaande scenario's en de technisch en financieel slimme oplossingen een deel van de oplossing vormen, adviseren wij u op de kortst mogelijke termijn toe te groeien naar het beschikbaar stellen van het totaal benodigde budget voor het behoud van het bomenbestand. Wij vinden – op basis van onze visie op de waarde van bomen voor Zeist – dat de gemeente Zeist de ambitie moet

hebben om haar bomenbezit voor wat betreft beeld en functie te behouden. Wij noemen dit – met een knipoog naar de Structuurvisie “Zeist schrijf je met een Q” – “**scenario Q**”.

Dit houdt in dat de slimme maatregelen zo snel mogelijk worden doorgevoerd en dat er structureel voldoende budget beschikbaar komt. Ook de piek – die na de inzet van slimme maatregelen resteert – wordt in scenario Q financieel afgedekt, bijvoorbeeld via voorfinanciering via een provinciaal herplantfonds. De piek is slechts een spaartekort, waarvoor een oplossing moet worden gevonden. Het oplossen van het budgetprobleem vraagt een extra jaarlijkse investering van € 266.500, bovenop de al beschikbare € 421.000. Daarvan is € 229.500 onvermijdbaar (rooikosten). Slechts € 37.000 is aanvullend nodig voor de herplantambitie. Een beperkte besparing op herplant – wanneer u daarvoor zou kiezen – betekent een toenemende ontgroening van Zeist.

Beter rentmeesterschap

Tenslotte wil de adviesgroep nog stilstaan bij de huidige omgang met bomen binnen onze gemeente. In hoofdstuk 8, Oorzaken van de opgave bomenvervanging, leest u hier meer over. Het kan toch niet zo zijn dat het bestuur lijdelijk toeziet wanneer een deel van deze grote investering in gevaar wordt gebracht of zelfs teniet wordt gedaan door onzorgvuldig handelen. Wij vragen uw aandacht voor dit aspect van een verantwoord bomenbeheer; ieder werk in de onmiddellijke omgeving van een boom zou aan kenbare regels moeten worden gebonden. Dat geldt zowel voor werken waarvoor de gemeente zelf opdrachtgever is, als ook voor ingrepen in de ruimtelijke sfeer door ontwikkelaars of andere partijen.

4. SLIMME OPLOSSINGEN IN TECHNISCH OPZICHT

Inleiding

Uitgangspunt is dat de vervanging van bomen en budgettering zodanig met elkaar in evenwicht worden gebracht dat een duurzame vervangingscyclus ontstaat, die tot in lengte van jaren een minimum kwaliteitsniveau van het gemeentelijke bomenbestand garandeert. Op dat punt zit de gemeente Zeist – gezien de huidige opgave – nu nog niet. De komende jaren zal er niet alleen qua geld geïnvesteerd moeten worden, maar moet ook worden geïnvesteerd in een andere, technisch slimme(re) aanpak die dergelijke problemen in de toekomst kan voorkomen.

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan hoe met minder middelen toch een kwalitatief hoogwaardig bomenbestand duurzaam in stand kan worden gehouden. Belangrijke uitgangspunten hierbij zijn:

1. Levensduurverlenging door goed onderhoud en bescherming: De levensduur van het huidige bestand wordt verlengd door goed onderhoud en een goede bescherming van de bomen, zowel bovengronds en ondergronds.
2. Levensduurverlenging door voldoende onder- en bovengrondse ruimte: Alleen daar aanplanten waar dat gezien de gewenste levensduur van de boom ook realistisch is. Belangrijk hierbij zijn ook onder- en bovengrondse voorzieningen.
3. Kwaliteit gaat boven kwantiteit: Niet het aantal (laan)bomen is van belang, maar het te realiseren eindbeeld, mede afhankelijk van de functie van een bepaalde laan of gebied binnen de gemeentelijke groenstructuur.
4. Uitstellen van vervangingen: daarmee worden de komende pieken meer gespreid.
5. Juiste boomsoortenkeuze: Mede afhankelijk van functie en eindbeeld van een bepaalde laan of gebied binnen de gemeentelijke groenstructuur (zie ook 'Bomenstructuurkaart'), tevens rekening houden met klimaatontwikkeling.

Bovenstaande uitgangspunten worden per uitgangspunt in onderstaande paragrafen uitgewerkt in de vorm van aanbevelingen. In elke paragraaf wordt – voor zover bekend – de mogelijke besparing aangeven als de bij het uitgangspunt genoemde aanbevelingen worden overgenomen.

1. Levensduurverlenging door goed onderhoud en bescherming

Verlenging van de levensduur betekent uitstel van vervanging. Door intensivering van ruimtegebruik komen standplaatsen van bomen steeds meer onder druk. Bomen komen steeds meer in de verharding te staan en er vindt wortelbeschadiging plaats door werkzaamheden, bijvoorbeeld door de aanleg van kabels en leidingen. Dit heeft directe gevolgen voor de levensduur van de boom. Helaas

wordt vaak niet de relatie gevoeld tussen de beschadiging en het verval van de boom, omdat de gevolgen meestal pas op lange termijn zichtbaar worden.

Hieronder volgen aanbevelingen voor goed onderhoud en betere bescherming.

- Zorg voor een goed onderhoud van de bomen door een 'cyclisch boombeheer', o.a. wat betreft (vorm)snoei en ook VTA-analyse²⁹, zodat geen achterstallig onderhoud van de bomen ontstaat en bomen in een goede conditie worden gehouden.
- Zorg dat de wortelzone/kroonprojectie van de boom goed is beschermd, zowel tegen parkeren van auto's als tegen andere activiteiten. Zo dient o.a. bij beheer grasbermen de ruimte direct rondom de boom niet te worden gemaaid, zodat er door o.a. bosmaaiers er geen beschadiging van de boomvoet plaatsvindt.
- Houdt bij projecten vanaf het begin rekening met bestaande bomen (dus bestaande bomen opnemen in ontwerpen). In ieder geval altijd een bomeneffectrapportage (B.E.A. of B.E.R.) maken, zodat behoud bomen en hun standplaats wordt gewaarborgd (zie ook de publicatie: 'De Bomenplanner (Bomenstichting, 2009)'). Het gaat daarbij niet alleen om stam, maar om de gehele kroonprojectie, die als zodanig op de bouwtekeningen, etc. moet worden aangegeven. Dat geldt niet alleen bij ruimtelijke projecten, maar met name ook bij verbreding van wegen, vervanging riool, aanleg parkeerplaatsen, aanleg kabels, etc..
- Voor zover er toch verharding binnen de wortelzone wordt aangebracht moet deze in ieder geval doorlatend te zijn voor water en zuurstof.
- Betrek bewoners bij onderhoud en beheer van de boomspiegels, o.a. door het gratis uitdelen van plantjes aan bewoners ter verfraaiing van boomspiegels (vergelijk ook initiatief gemeente Utrecht, initiatief bewoners Steijnlaan, Korte Bergweg, etc.). Uiteindelijk komt dat ook de standplaats van de bomen ten goede en dus hun vitaliteit
- Als er toch in de omgeving van bomen activiteiten of werkzaamheden plaatsvinden, zoals bij vervanging riool, aanleg kabels, bouwwerkzaamheden, etc., bescherm de bomen dan adequaat (zie o.a. ook: bijlage 6 Handboek KBB-richtlijnen en ook de bijlage 5: "Tien geboden voor bomen"). Werk met een dwingend voorgeschreven protocol en houdt hier daadwerkelijk toezicht op.
- Snoei met name laanbomen tijdig op, zodat zij niet door langsrijdende (vracht)auto's kunnen worden beschadigd.

²⁹ Visual Tree Assessment, een gecertificeerd protocol om de kwaliteit en levensduurverwachting van een boom vast te stellen

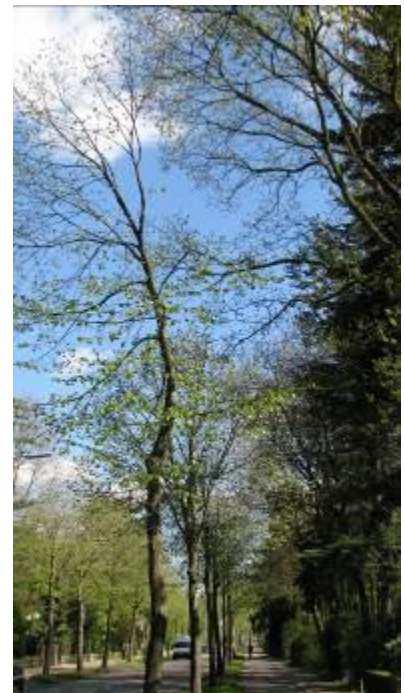
Levensduur verlenging door voldoende onder- en bovengrondse ruimte

Om tot volle wasdom te komen en gezond te blijven hebben bomen voldoende ruimte nodig. Zorg daarom altijd voor een goede standplaats, zowel bovengronds als ondergronds. Een goede standplaats voor de bomen verlengt de levensverwachting en is van belang voor een langdurige gezondheid (minder takuitval en minder ziekten en plagen). Hierdoor is minder snel vervanging nodig, maar ook minder onderhoud. Bewoners willen graag voldoende groen in hun wijk en ook ontwikkelaars willen bomen om hun woningen te kunnen verkopen. Echter: vanwege de hoge druk op ruimte wordt er vaak onvoldoende rekening gehouden met de ruimte die voor bomen nodig is. Het resultaat wordt pas op langere termijn zichtbaar en veroorzaakt dan teleurstellingen door overlast, ziekten en plagen en tevens hoge onderhoudskosten. Het verwachte eindbeeld wordt niet bereikt.

Hieronder worden aanbevelingen gegeven voor de locatiekeuze van bomen. Deze gelden zowel voor nieuwe ontwikkelingen als voor vervanging.

Voldoende ruimte bovengronds

- Houdt bij de locatiekeuze rekening met de omgeving. Voor een goede ontwikkeling van de kroon is ruimte en licht nodig. Dit in relatie tot de keuze voor soort en grootte. Kwaliteit gaat voor kwantiteit.
- Leg de geplande/toekomstige standplaats van bomen (met minimale maten afhankelijk gewenste boomgrootte) in bestemmingsplannen vast, zodat op geplande standplaatsen geen ongewenste ontwikkelingen (kunnen) plaatsvinden (zie ook publicatie: 'Kiezen voor Bomen (Bomenstichting, 2000)').
- Houdt bij de aanplant van bomen niet alleen rekening met het gewenste eindbeeld binnen de gemeentelijke groenstructuur, maar ook altijd met de groeiruimte die zij als volwassen boom nodig hebben. Dus houdt eveneens rekening met de gewenste afstand tot gevels en objecten, maar ook bomen die in de omgeving voorkomen.

Voldoende ruimte ondergronds

- Zorg voor voldoende ondergrondse groeiruimte. Het waarborgen van voldoende ondergrondse groeiruimte kan ook wortelopdruk (en dus extra kosten voor het onderhoud aan infrastructuur) voorkomen. Daar waar verharding onvermijdelijk is, moet voldoende ondergrondse groeiruimte

worden gecreëerd met, afhankelijk van de grootte van de boom, voldoende bomenzand of toepassing van bijzondere oplossingen, zoals het gebruik van bomenbunkers of wortelbruggen.

- Binnen bepaalde doorwortelbare ruimte van de boom moeten in beginsel geen kabels en leidingen worden toegestaan, om wortelbeschadiging te voorkomen. Dat kan door voldoende afstand te houden of door de kabels bijvoorbeeld in (vaste) kokers/buizen langs wegen te leggen. Ook zouden de voorwaarden zoals deze m.b.t. het aanleggen van kabels en leidingen in (omgeving-)vergunningen zijn opgenomen ook daadwerkelijk moeten worden gehandhaafd, o.a. door een goed toezicht te waarborgen.

2. Kwaliteit gaat boven kwantiteit

Als vervanging aan de orde is, zou kwaliteit boven kwantiteit, moeten worden gesteld. Niet het aantal (laan) bomen is van belang, maar het te realiseren eindbeeld. Dit is mede afhankelijk van de functie van een bepaalde laan of gebied binnen de gemeentelijke groenstructuur. Dat geldt ook voor boomgroepen. Hoeveel meerwaarde hebben twee bomen bij elkaar, ten opzichte van een solitaire boom? Afhankelijk van de plantafstand zal het volume aan groen zeker niet het dubbele zijn. Bovenstaande denkwijze kan een aanzienlijke reductie geven op het aantal te planten bomen, zonder dat wordt ingeboet op (ruimtelijke) kwaliteit. Daarnaast zijn er nog een aantal andere mogelijkheden om de vervangingskosten te reduceren, zonder (teveel) in te boeten op kwaliteit. Hieronder worden aanbevelingen gegeven voor vervanging van bestaande bomen (-structuren).

- Kijk bij vervanging altijd naar de functie/het eindbeeld van de bomen binnen de gehele gemeentelijke bomenstructuur en dan in het bijzonder de kaarten uit het GSP: 'De groenstructuur van Zeist' (zie de kaart op blz 29) en ook 'Wegen met verschillende substelsels' (zie GSP, pag. 126). Zo is het eindbeeld van barokke lanen meer gelijkvormig dan van landschappelijke en vooral ook Middeleeuwse lanen, zodat bij de laatste lanen er meer speelruimte in de tijd is om tot daadwerkelijk vervanging over te gaan. Daarnaast kan soms ook naar creatieve oplossingen worden gezocht, waarbij een bomenlaan/boomgroep (alvast) naast de bestaande laan/boomgroep kan worden aangelegd, zoals wel eens bij landgoederen het geval is. Ook is het vaak mogelijk een laan gefaseerd te vervangen, zodat deze meer over de tijd wordt gespreid, hetgeen dan ook voor de (jaarlijkse) kosten geldt.
- Kijk of het mogelijk is bij laanbomen met een vaste plantafstand of bij vervanging van de bomen de nieuwe bomen kunnen ingeplant tussen de stobben van de oude bomen zodat deze niet behoeven te worden gerooid, hetgeen aanzienlijk in de kosten kan besparen. In de regel is dat waarschijnlijk alleen bij bomen in het buitengebied aanvaardbaar.
- Kijk bij de vervanging van lanen, gedeeltelijk of geheel, nauwkeurig naar de bij de specifieke boomsoort en eindbeeld behorende

plantafstanden. Het gaat immers in eerste instantie om de kwaliteit van het te bereiken eindbeeld waaraan kwantiteit feitelijk ondergeschikt is.

- Optimaliseer afhankelijk van de beoogde functie het eindbeeld dat rij- of plantafstand tussen de bomen, dus bijvoorbeeld voor 1e orde bomen in de hoofdstructuur een afstand van 12 tot 15 m en 2e/3e orde bomen op wijk- of buurtniveau een afstand van 6 tot 8 m³⁰.
- Kijk of kosten van de aanplant van de bomen niet naar beneden kunnen, bijvoorbeeld door de aanplant van bomen met iets kleinere maten (vergelijk bosplantsoen), zij het dat dat natuurlijk wel moet passen binnen het gewenste eindbeeld. Het is wel zo dat aanplant van kleinere bomen een betere verzorging/nazorg vereist. Dus ook daarbij mogelijk de bewoners direct bij het beheer en onderhoud betrekken.
- Beperk de inboet door optimale nazorg, zoals water geven.
- Onderzoek de mogelijkheid om tot een eigen (biologische) boomkwekerij te komen, zo mogelijk in regionaal verband. Daardoor wordt niet alleen de regionale economie gestimuleerd, maar zijn ook besparingen mogelijk, wellicht in combinatie met social return. Ook zou voor het opkweken van bomen naar nieuwe 'samenwerkingsverbanden/coalities' kunnen worden gekeken. Denk aan het opkweken van bomen op terreinen van zorginstellingen, of op een van de vele landgoederen rondom Zeist (bijvoorbeeld Vollenhove), door het toepassen van vormen van stadsbosbouw.
- Het onderhoud en de vervanging zijn nu grotendeels uitbesteed aan groenbedrijven. Deze kunnen door contractvorming gestimuleerd worden om met slimme technische oplossingen te komen en optimale nazorg te leveren.

Beleidslijn herplant op slechte plantplekken

Overweging

Herplant van bomen op slechte standplaatsen is verspilling. Anderzijds is er veel druk op standplaatsen van bomen.

Beleidslijn

De adviesgroep beveelt de volgende beleidslijn aan:

1. **Voorkom** nieuwe slechte plantplaatsen: in Zeist zal een uitbreiding van het verharde oppervlak bijna altijd het risico hebben van verslechtering van een of meer plantvakken voor bomen. Zorg voor goede beschermende en verzorgende maatregelen of voor compensatie.
2. Bij slechte plantplaatsen geldt: kijk in eerste instantie of deze plekken **redelijkerwijs geschikt te maken zijn** (of kijk of er in de directe omgeving betere alternatieven voor de plantplaats zijn).

³⁰ 1^e orde bomen zijn bomen groter dan 12 m in volwassen grootte, 2e orde bomen worden tussen 8 en 12 m hoog en 3e orde bomen zijn kleiner dan 8m.

- a. Buiten de structuren van het GSP geldt dat als het echt niet mogelijk is om een standplaats aan te passen, dat dan bekeken wordt of de standplaats voor een kleinere categorie boom wél geschikt is. Pas in laatste instantie is de keuze: niet aanplanten.
- b. Bij het verloren gaan van bomen of boomstructuren in cultuurhistorische of ecologische lijnstructuren (GSP) is herplant uitgangspunt om de structuur qua beeld en functie in stand te houden. Bij slechte standplaatsen moeten standplaatsmaatregelen worden genomen, zo mogelijk op kosten van de budgetten van de veroorzaker van die slechte standplaatsen.

ad b toelichting

Als er verhardingen zijn of worden aangebracht in de wortelzone is er sprake van slechte plantplekken. In dat soort gevallen ligt de prioriteit bij het Groenstructuurplan. Als er sprake is van onevenredige kosten, kunnen deze kosten in de hand worden gehouden door goed te bekijken hoe de groenstructuur kan worden gehandhaafd voor wat betreft de functie. Kijk bijvoorbeeld naar herplant van de structuur op een iets andere plek langs de laan of in ander verband. Dan ligt het in de rede dat in het Bomenbeheerplan een nieuw eindbeeld staat waaraan kan worden gewerkt.

3. Bij herplant van bomen of boomstructuren op bijvoorbeeld verharde pleinen, parkeerterreinen, in woonstraten, e.d. wordt, indien de betrokken bomen absoluut niet kunnen worden gehandhaafd, met inspraak van de betrokkenen **een nieuw eindbeeld opgesteld** met geschikte soorten. Ook hier wordt nagegaan in hoeverre de veroorzaker dan kan bijdragen aan de kosten.

3. Uitstellen van vervangingen

Hieronder worden aanbevelingen gegeven waarmee vervanging kan worden uitgesteld, waardoor de vervangingspiek kan worden afgevlakt.

- Kijk altijd of het vervangen van een boom op een bepaald moment wel zinvol is, gezien de aanwezige onder- of bovengrondse groeiruimte. Over het algemeen heeft aanplant van bomen in een dichte bomenrij geen zin, zeker als een lichtboomsoort wordt aangeplant. De kans op sterfte of slechte groei is dan groot en het is dan beter te wachten tot in de bomenrij als geheel de geschikte groeiruimte ontstaat. Wel is dan een voorwaarde dat er ter plaatse van de gerooide boom geen ongewenste ontwikkelingen ontstaan. Bij voorkeur door de standplaats via het bestemmingsplan adequaat te beschermen.
- Verhoog bij barokke lanen zo nodig het percentage van de bomen dat dient te zijn afgestorven, alvorens tot vervanging (van een gedeelte) van de laan over te gaan. Bijvoorbeeld van 20% (zie GSP) naar 50%. Bij pieken kun je zo meer spreiden.

- Kijk of voor bomen die in 'vervalfase' zijn door kwaliteitsnoei binnen de kroon de kwaliteit niet zodanig kan worden verbeterd dat ze nog een aantal jaren meekunnen. Daardoor is spreiding van de piek mogelijk. (Vergelijk ook de projecten voor laanherstel in het Langbroekerwetering-gebied).
- Kijk of voor bomen die in 'vervalfase' zijn de kroon niet zodanig kan worden '(terug) gesnoeid' dat ze geen gevaar voor de omgeving opleveren (dus 'veilig stellen' van de boom). Daardoor kan de kap tot een later tijdstip worden uitgesteld, zodat spreiding van de piek mogelijk is.

4. Juiste boomsoortkeuze

De juiste boomsoortkeuze is bepalend voor het beoogde eindbeeld en de levensverwachting van de boom. Een te grote boomsoort voor een te kleine (ondergronds of bovengrondse) locatie zal niet tot volle wasdom komen, veel onderhoud vragen en overlast veroorzaken. Vruchtbomen kunnen op veel plaatsen overlast veroorzaken. Sommige boomsoorten zijn gevoelig voor ziekten en plagen of hebben hoge onderhoudskosten. Hieronder worden aanbevelingen gedaan voor een goede keuze voor de boomsoort.

- Houd bij de keuze van de boom altijd rekening met de standplaats, zoals bodem (zand, klei), grondwaterstand, etc. (zie ook: 'Stadsbomen vademecum' en 'Ecologische Beheersvisie van Van der Bijtel').
- Houd bij boomsoortenkeuze altijd rekening met de functie/het eindbeeld van de bomen binnen de gehele gemeentelijke bomenstructuur en dan in het bijzonder de kaarten uit het GSP: 'De groenstructuur van Zeist' (zie GSP, pag. 9) en ook 'Wegen met verschillende substelsels' (zie GSP, pag. 126). Zo worden bij barokke lanen vaak eiken of beuken gebruikt, maar is bij landschappelijke en Middeleeuwse lanen een veel grotere variatie aan boomsoortenkeuzen mogelijk, evenals in de lanen op wijk- en buurniveau.
- Gebruik in ieder geval genetisch kwalitatief hoogwaardig plantmateriaal, met name ook voor de eik, aangezien de kwaliteit daarvan nu (kennelijk) nogal eens te wensen overlaat (bijvoorbeeld keuze voor inheems plantmateriaal van o.a. Bureau Bronnen). Houd bij de keuze van de soort en de grootte van een boom niet alleen rekening met het eindbeeld, maar ook met eventuele gevolgen voor de omgeving, zoals (overmatige) beschaduwning van aangrenzende tuinen/gebouwen.
- Houd bij de keuze van de te vervangen bomen, zo mogelijk nu al rekening houden met klimaatverandering (drogere en warmere zomers).
- Houd bij de keuze van de te vervangen bomen rekening met mogelijke ziekten en plagen, zoals de eikenprocessierups, de kastanjabloederziekte, de kastanjemineermot, de massaria-ziekte bij platanen, bladluizen bij linden, schimmelziekte/essentakziekte bij essen.
- Kijk bij de keuze van de boomsoort ook naar de kosten van toekomstig onderhoud in gehele levenscyclus. Zo brengen bijvoorbeeld vormbomen hoge snoeikosten met zich mee, dus alleen selectief toepassen. Ook is het in die zin beter bomen te kiezen met een lange(re)

levensduur aangezien zij dan minder hoeven te worden vervangen, een en ander natuurlijk wel afhankelijk van het gewenste eindbeeld.

Conclusie

Met genoemde aanbevelingen zijn naar verwachting aanzienlijke besparingen op de jaarlijkse vervangingskosten mogelijk, zeker op wat langere termijn. De komende 10 tot 30 jaar doet zich een vervangingspiek voor. Een aantal mogelijkheden die in dit hoofdstuk worden genoemd, kunnen worden ingezet om deze piek te spreiden. Zonder een forse verhoging van het huidig vervangingsbudget en financiële mogelijkheden van spreiding zal echter, alle technische aanbevelingen ten spijt, een aanzienlijke krimp plaats vinden van het Zeister bomenbestand.

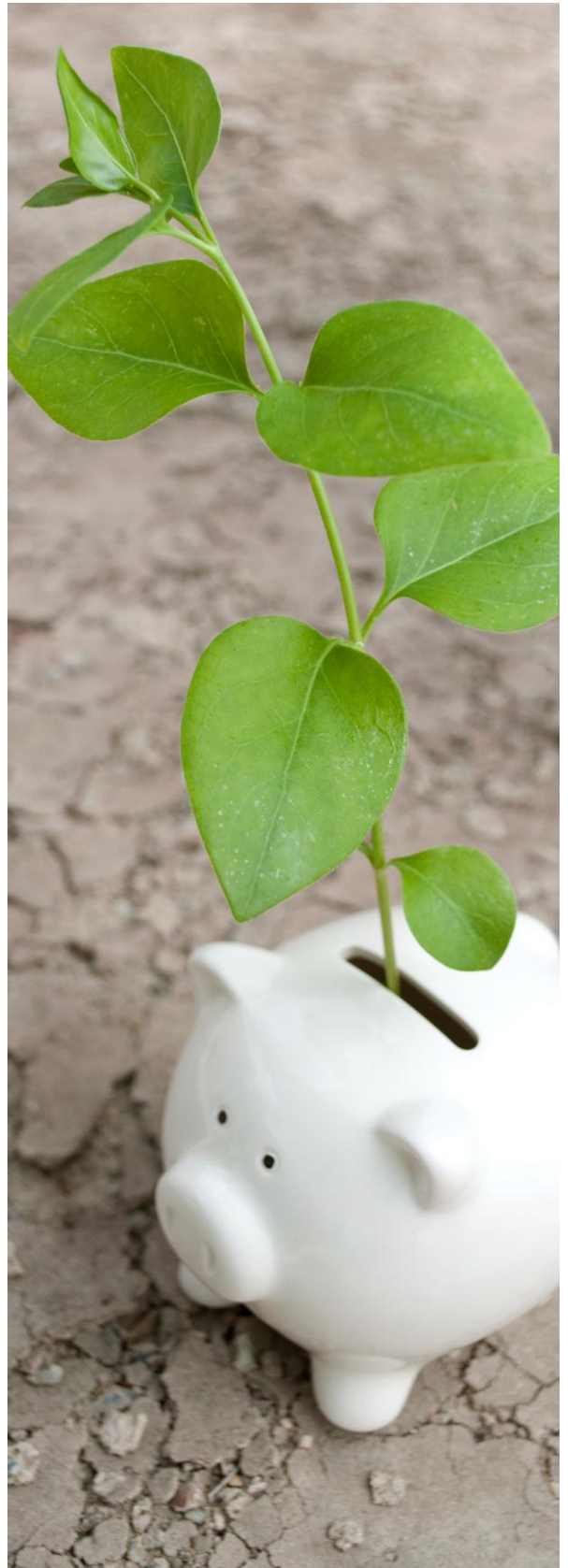
6. FINANCIËEL SLIMME OPLOSSINGEN

Inleiding

In dit hoofdstuk komen de financieel slimme oplossingen aan de orde. Eigenlijk krijgt Zeist vanwege haar groene karakter via de WOZ al een aanzienlijk bedrag binnen voor haar onderhoud van het groen, wat dan natuurlijk daaraan dan ook wel zou moeten worden besteed. Daarnaast kan ook aan veel andere mogelijkheden worden gedacht, zoals 'werk met werk maken', evenals met de mogelijkheid nu al wel vanaf het moment van aanplant met toekomstige vervanging van bomen rekening te houden, o.a. door het verder inrichten van het Bomenfonds.

Structurele bijdrage uit de WOZ

In de publicatie getiteld: 'Het geld groeit op onze Heuvelrug (Bade, 2008)' komt naar voren dat gemeenten gelegen op de Utrechtse Heuvelrug, zoals o.a. Zeist, mede door het aanwezige groen hogere inkomsten hebben o.a. vanwege de hogere WOZ-waarde van de woningen. Zo wordt in hoofdstuk 6 met als titel: 'Hoeveel ruggen kost een woning' duidelijk gemaakt dat de WOZ waarde van de huizen in de buurt van natuurgebieden 10 tot 20% hoger is dan in de bebouwde kom. Toegespitst op gemeentes van de Utrechtse Heuvelrug en dan in het bijzonder de gemeente Zeist levert de hogere WOZ waarde een hogere OZB op van 525.155 euro (tabel 2 op blz. 50). Deze extra inkomsten dankzij het groen zouden eigenlijk gebruikt moeten worden om het groen in stand te houden door ze apart te zetten in een "Bomenfonds". Dan is er structureel geld beschikbaar voor het behoud van het groen en daarmee voor het behouden van de relatief hogere WOZ-waarde en OZB-opbrengst. De publicatie is na zijn verschijnen op grote schaal door de Provincie Utrecht verspreid. Burgers, raadsleden en bestuurders konden er allen zeer makkelijk over

beschikken. Het lag voor de hand te denken dat gemeentes de erin staande aanbevelingen ter harte zouden nemen en dat zou voor Zeist hebben betekend, dat er al een fors bedrag in het "Bomenfonds" zou zitten. Gezien het er nu beschikbare bedrag is dat niet gebeurd en dat valt te betreuren. Het zou de komende jaren wenselijk zijn het wel te gaan doen, aangezien meer en meer duidelijk wordt dat de gezondheidstoestand van een deel van de bomen van Zeist niet best is.

Wij zouden graag zien dat bestuur en raadsleden van de gemeente Zeist de gegevens van deze publicatie ter harte nemen. Deze denktrant over OZB zou een ingang kunnen bieden om het groene karakter van Zeist ook veilig te kunnen stellen voor de generaties na ons. De term duurzaam staat dan niet voor niets in het te voeren beleid.

Bomentax of baatbelasting

Men zou als vulling voor het Bomenfonds ook een bomentax en/of baatbelasting kunnen invoeren. Groen is van een grote toegevoegde waarde voor de bevolking, niet alleen voor de leefomgevingskwaliteit, maar ook voor de gezondheid, dus zou men daarvoor (afhankelijk van de groene kwaliteiten van het gebied waar men woont) daarvoor een financiële bijdrage van bevolking kunnen vragen.

Betrokkenheid burgers en bedrijven bij bomen versterken

Verder zou natuurlijk de bevolking bij het beheer (en aanplant) van de bomen kunnen worden betrokken, vooral op wijkniveau. Dat zou kunnen door ze actief bij het onderhoud van de boomspiegels te betrekken, o.a. door het beschikbaar stellen door de gemeente van planten voor de boomspiegels (vergelijk ook gemeente Utrecht). Als door de actieve bescherming van de boomspiegels de bomen langer leven, hoeven ze minder snel te worden vervangen. Dat geeft op termijn financiële voordelen (zie overigens ook onder slimme technische oplossingen).

Een andere mogelijkheid is 'crowd-funding', zij het dat dat laatste alleen succesvol is als de burgers zich ook echt verantwoordelijk en betrokken voelen bij het groen in hun wijk.

Kijk verder of er ook Zeister bedrijven zijn, die bepaalde Monumentale lanen willen 'adopter', althans de vervanging daarvan. Veel bedrijven willen zich duurzaam profileren en dat biedt natuurlijk voor hen wel een kans, met name ook als ze zelf aan een monumentale laan zijn gevestigd, zoals de Triodosbank en het WNF (Utrechtse, respectievelijk de Driebergseweg), de Vogelbescherming Nederland (Boulevard), etc.

Werk met werk maken

Juist als er toch al werkzaamheden plaatsvinden, zoals vervanging van het riool, zou kunnen worden gekeken of de dan eventueel noodzakelijke vervanging van de bomen niet meteen kan worden meegenomen (vergelijk de aanpak 'Verlengde Slotlaan' en 'Panweg'). Wel is het logisch dan eerst te bekijken, of vervanging van de bomen ook echt noodzakelijk is.

Als bomen door bepaalde activiteiten, zoals aanleg riolen en kabels of verbreden wegen, aanleg fietspaden worden beschadigd of het veld moeten ruimen, dan zou de veroorzaker de schade moeten vergoeden in het Bomenfonds (volgens de methode Raad). Dat houdt in dat in reconstructie- of ontwikkelingsbudgetten de schade aan en het verdwijnen van bomen moet worden opgenomen.

Alternatieve financiële bronnen

Kijk of voor de vervanging bomen geen subsidies mogelijk zijn, bijvoorbeeld van het rijk of de provincie, zoals in de vorm van een renteloze lening om de piek aan te kunnen pakken. De gemeente Zeist kent door haar ontwikkelingsgeschiedenis vele historische en dus monumentale bomenlanen, dus in die zin is sprake van (zeer) waardevol 'groen erfgoed' waarvan het in stand houden ook het nageslacht ten goede komt.

Mogelijk kan een beroep worden gedaan op andere fondsen of bijvoorbeeld goede doelenloterijen, zoals bijvoorbeeld de Postcodeloterij,. Wellicht zou de gemeente zelf (jaarlijks) een loterij kunnen organiseren.

Verder zou moeten worden nagegaan of voor de vervanging geen beroep op Regionale structuurfondsen Europa kan worden gedaan. Het monumentale bomenbestand van Zeist levert ook een belangrijke bijdrage ook het groene imago van Zeist en investeren in het groen en dan bijzonder bomen, levert dan ook een bijdrage aan regionale ontwikkeling van Zeist.

Zelfbeheer

Nu wordt het beheer en vervanging bomen uitbesteed aan aannemers, maar de vraag is of dat niet gedeeltelijk door bewoners of instellingen uit Zeist kan worden gedaan. Wat betreft bewoners geldt dat natuurlijk met name voor de bomen op buurtniveau. Wel is het dan van belang dat daaraan heldere kwaliteitseisen worden gesteld. Het borgen van continuïteit is bij bewonersonderhoud minstens zo'n groot probleem als kwaliteit. Een buurt vergrijsst, of de enthousiastelingen gaan verhuizen...

Schaalvoordelen

Kijk of er geen gezamenlijke aanbesteding van het onderhoud en ook vervanging met bijvoorbeeld andere gemeenten mogelijk is. Daarbij blijft het eindbeeld, evenals de voorwaarden waaronder de vervanging dient plaats te vinden, natuurlijk wel heel belangrijk. In die zin is natuurlijk een Bomenbeheersvisie en de uitwerking daarvan in bomenbeheersplannen onmisbaar.

Kijk ook of er door een aantal gemeenten gezamenlijk een regionale 'VTA-specialist' kan worden aangesteld, hetgeen mogelijk goedkoper is dan het inhuren van een specialist. Bovendien bouw je zo expertise op (zie ook onder slimme technische oplossingen).

Daarnaast zou kunnen worden gekeken of gezamenlijk met andere gemeente een biologische boomkwekerij kan worden geëxploiteerd, waar je mogelijk ook vrijwilligers voor het beheer kunt inzetten (zie ook onder slimme technische oplossingen).

Bomenfonds

Zorg altijd voor voldoende financiële middelen in 'Bomenfonds', zodanig dat toekomstige vervanging van bomen altijd is gewaarborgd (zie ook de ontwikkelingen rondom het RIOZ)³¹.

Ook zou het 'Bomenfonds' kunnen worden gebruikt voor voorfinanciering/goedkope leningen aan burgers en bedrijven (inclusief woningcorporaties etc.) die zelf hun groene leefomgeving willen versterken door de aanplant van bomen (vergelijk ook het 'Nationale Groenfonds'). Een en ander zal dan natuurlijk wel in een overeenkomst moeten worden vastgelegd, met daarin een risicoverantwoording, afspraken over het vruchtgebruik, etcetera..

Goedkope leningen

Kijk ook naar financiële constructies, zoals de mogelijkheid om goedkope leningen aan te gaan die dan later worden terugbetaald, bijvoorbeeld via het Groenfonds. Zo kan een betere spreiding over de tijd van het te investeren bedrag plaatsvinden. Overigens is het altijd goedkoper zelf een Bomenfonds ter beschikking te hebben, want geld lenen kost natuurlijk altijd geld!

³¹ Reserve Integrale Ontwikkeling Zeist, een fonds waarin naar verwachting het Bomenfonds en het Herplantfonds op zullen gaan.

achtergrondinformatie

7. BESCHRIJVING VAN DE BOMENVERVANGINGSOPGAVE

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de opgave van de bomenvervinging, zoals die zich aandient. Daarbij gaan we in op de toestand van het Zeister bomenbestand, de context van boomonderhoud en –beheer, de prognoses en de financiële ins en outs. De oorzaken vindt u terug in het volgende hoofdstuk. De basis voor dit hoofdstuk vormt de presentatie, die de wethouder op 7 februari 2013 voor de raad heeft gehouden. Deze is bij de start van het proces ook aan het expertcomité gepresenteerd en was belangrijk uitgangspunt voor het uitwerken van de aanpak door het expertcomité. Toegevoegd zijn inzichten, die in de loop van het proces zijn komen bovendien. Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting van de opgave voor de adviesgroep en de opgave voor de raad.

Onderhoud, beheer en vervanging

De gemeente Zeist doet – uiteraard – aan onderhoud van haar bomenbestand. Dat houdt in: veilig, vitaal en toekomstbestendig houden van het bomenbestand. In de praktijk komt dat neer op snoeien, waarbij de gemeente uitgaat van wat ze ter plaatse aantreft. De individuele boom en/of de laan waar hij deel van uitmaakt, vormt het vertrekpunt voor de beslissing welk onderhoud op welk moment noodzakelijk is.

Beheren gaat veel verder dan onderhouden: beheren gaat ook over ingrepen om het bomenbestand op de lange duur compleet en gezond te houden. Denk daarbij aan dunnen, soortenkeuze, bepalen van het plantverband en stelselmatig en planmatig vervangen; met het oog op het gewenste eindbeeld. Daarbij is de totale bomenstructuur en de rol die de boomstructuur ter plaatse in dat totaal vervult, het vertrekpunt voor beslissingen over wat wanneer als ingreep noodzakelijk is.

Ons boom**onderhoud** is – na het wegwerken van een achterstand – inmiddels op orde en daarvoor is jaarlijks ook voldoende geld beschikbaar. In driejaarlijkse bestekken wordt dit op de markt gezet en door een aannemer uitgevoerd. Aan boom**beheer** doet de gemeente feitelijk nog niet. Op dit moment vervangt ze op ad hoc basis dode bomen door nieuwe bomen. Dit wordt ingegeven door de regelgeving van de Bomenverordening. Ook daarbij gaat de gemeente uit van wat ze ter plaatse aantreft. Hierdoor stuurt ze dus niet planmatig op het gewenste eindbeeld ter plaatse, dan wel op de bijdrage die de bomenstructuur ter plaatse levert aan de totale bomenstructuur binnen de gemeente. Tot nog toe was dat niet heel bezwaarlijk, omdat de bomenstructuur vitaal genoeg was. Een enkele ingreep ter plekke was niet van invloed op het totaal. Dat gaat het komende decennium niet meer op, omdat de vitaliteit van het gemeentelijk bomenbestand de komende jaren hard aan het teruglopen is.

Planmatig bomenbeheer in perspectief

De basis voor planmatig bomenbeheer is het groenstructuurplan. De gemeente Zeist heeft een in 2011 vastgesteld groenstructuurplan: 'Groen (voor) Zeist'. Het heeft een looptijd van 10 jaar. Daarin staat de beschrijving van de hoofdstructuur van het groen. Die hoofdstructuur is voor het grootste deel opgebouwd uit bomen. Er staat in uit welke kwaliteit die hoofdstructuur bestaat en welke kwaliteit de hoofdstructuur zou moeten hebben. Voor bomenbeheer is de looptijd van 10 jaar echter veel te kort.

Een visie op bomenbeheer (Bomenbeheervisie) beslaat minstens een periode van 50 jaar, omdat de levenscyclus van een boom in een stedelijke omgeving gemiddeld 70 jaar bedraagt. Er staat in wat nodig is om de kwaliteit van de boomstructuur te behouden of naar het gewenste niveau te krijgen. Daarbij gaat het om eindbeelden, aantallen en soorten (op hoofdlijnen), fasering in de tijd, financiën, technische specificaties, etcetera van de vervangingsopgave.

Dit vormt de basis voor bomenbeheerplannen, met een looptijd van 20 jaar, waar één en ander op buurt- en straatniveau wordt uitgewerkt qua onderhoud en vervanging. Zo'n bomenbeheerplan vormt de basis voor de bestekken voor onderhoud en vervanging.

Dit rapport vormt de onderlegger voor het maken van een bomenbeheervisie en – in vervolg daarop – van de bomenbeheerplannen. In dit rapport worden als het ware de piketpalen uitgezet in de vorm van strategische keuzes, die na opdracht van raad of college in een bomenbeheervisie verder worden uitgewerkt.

Facts and figures

Er staan in de gemeente Zeist circa 35.000 gemeentelijke bomen in straten, lanen en parken. In bosplantsoen en bosstroken staan er nog eens 40.000. In 2010 zijn deze bomen (pas voor het eerst!) geïnventariseerd op leeftijd, kwaliteit, standplaats, soort etc. Tot de uitkomsten van de inventarisatie behoorde ook een inschatting van de leeftijdsverwachting aan de hand van het protocol van het Visual Tree Assessment (VTA). Al deze gegevens zijn verwerkt in een database, een geautomatiseerd systeem dat naast selecties ook kaarten uit kan draaien.

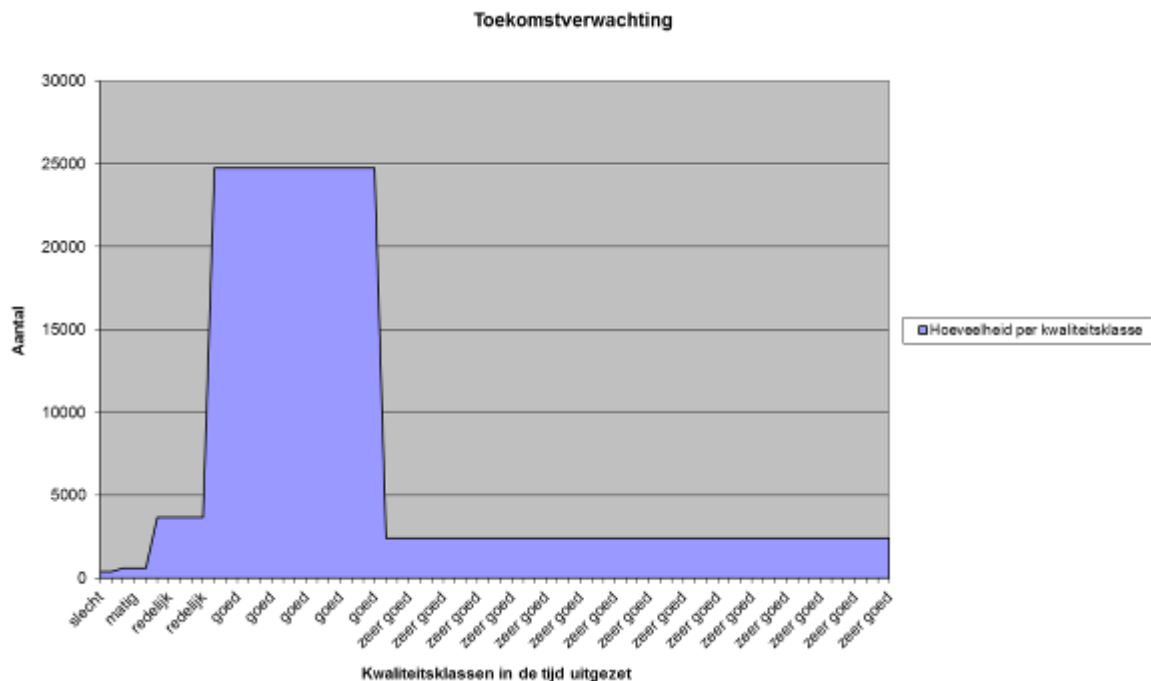
Analyse

Uit de analyse van de gegevens, bleek dat de levensverwachting van de gemeentelijke park-, straat- en laanbomen niet erg rooskleurig is. Er is ingedeeld in de volgende klassen met bijbehorende levensverwachting:

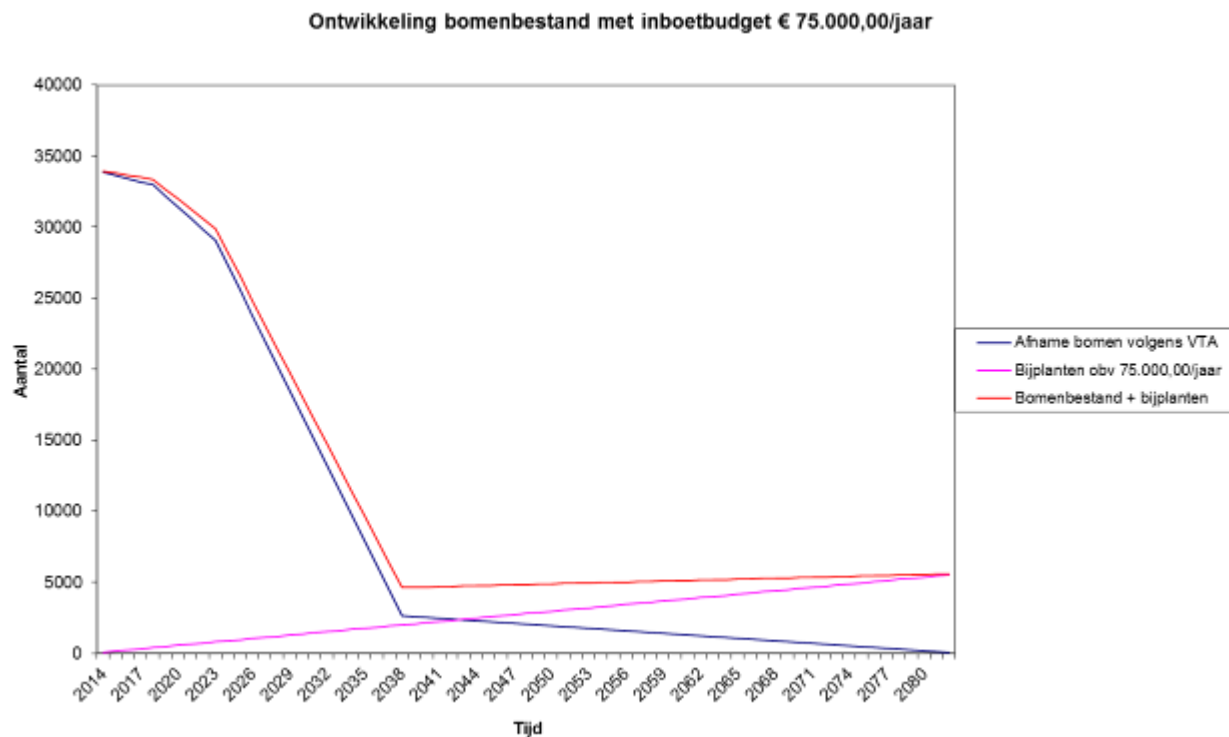
zeer slecht	2 jaar
slecht	2 tot 5 jaar
redelijk	5 tot 10 jaar
goed	10 tot 25 jaar
zeer goed	➤ 25 jaar

Tabel 1. De kwaliteitsklassen van bomen in verband gebracht met de te verwachten restlevensduur

De verdeling van aantallen over de klassen die hierboven genoemd zijn, is hieronder in grafiek weergegeven. De oorzaken vindt u in het volgende hoofdstuk.

Grafiek 5. De aantallen bomen verdeeld over de verschillende kwaliteitsklassen. Slecht heeft een levensverwachting van 2 jaar, matig van 2 tot 5 jaar, redelijk van 5 tot 10 jaar, goed van 10 tot 25 jaar en zeer goed heeft een levensverwachting van meer dan 25 jaar.

Grafiek 6. De afname van bomenbestand op basis van VTA gegevens (blauwe lijn). De afname van het bomenbestand bij een inboet op basis van € 75.000 per jaar (rode lijn) en de hoeveelheid bijgeplante bomen voor dat bedrag (roze lijn)

Op de kaart (geprojecteerd op de luchtfoto) levert dat de komende decennia de volgende beelden op van de afname van de boomstructuur.

Figuur 1. Situatie bomen in 2013

Figuur 2. Situatie bomen in 2015

Figuur 3. Situatie bomen in 203

Figuur 4. Situatie bomen in 2023

Figuur 5. Situatie bomen in 2038

Als de bomen die afsterven niet worden vervangen, is over 20 jaar circa de helft van het bomenbestand dood en resteren er in de gemeente Zeist nog maar ongeveer 17.000 bomen. Over 50 jaar zijn dat er naar verwachting nog 500.

Een dure erfenis: niet vervangen, toch rooien!

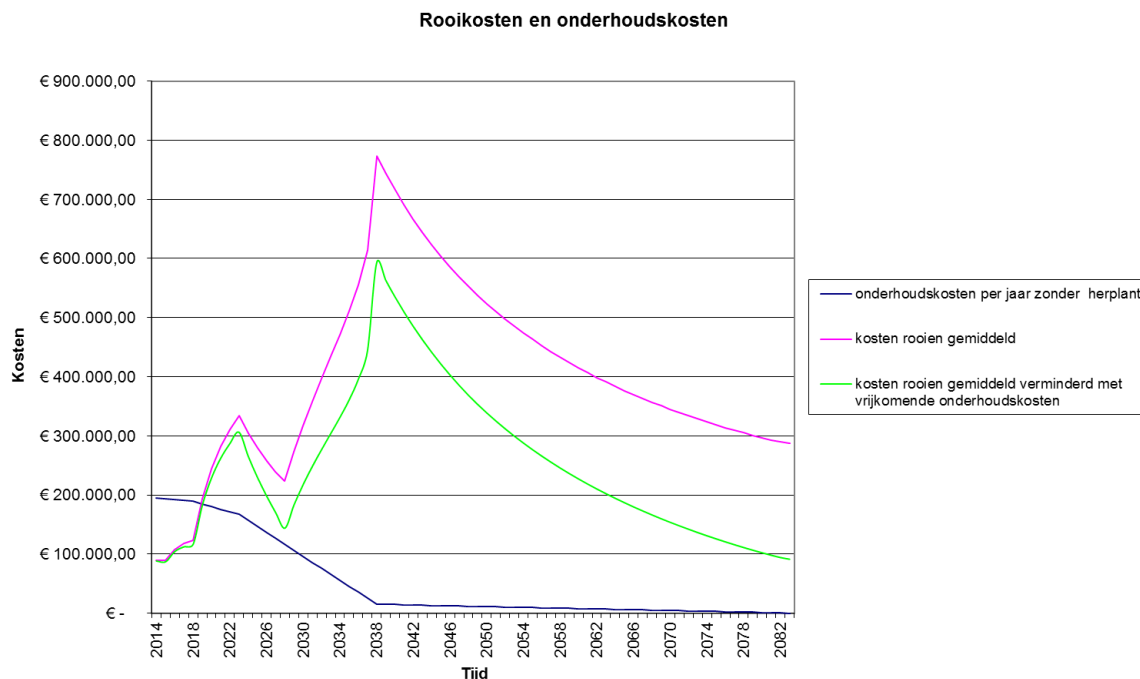
De sterftegolf, die op de gemeente afkomt, houdt niet alleen maar een vervangingsopgave in. Want zelfs als de bomen niet worden vervangen, staat de gemeente toch voor een flinke kostenpost. Dode bomen moeten weggehaald worden, omdat ze op den duur onveilig worden. Dit kan tijdelijk worden uitgesteld door de takken af te zagen en pas later de stam en eventueel de wortelkruit te verwijderen.

Het weghalen van bomen is duur. Hoe dikker en hoger de boom, hoe duurder. De range ligt tussen € 350 voor een kleine dunne boom en meer dan € 1700 voor een hoge dikke, met een gemiddelde van € 625 per boom.³² Daarin is de opbrengst van houtverkoop al verrekend. Gezien de grote aantallen bomen die in de toekomst gerooid moeten worden, gaat het om aanzienlijke bedragen. Zie hiervoor de grafiek op de volgende pagina. In deze grafiek is ook rekening gehouden met de hoogte van de bomen. Daarnaast ziet u de afname van de onderhoudskosten weergegeven. Dode bomen hoeven immers niet meer onderhouden te worden. De grafiek laat zien, dat er een groot gat gaapt tussen benodigd budget voor rooien en besparing op onderhoud. Per saldo is dus de komende decennia hoe dan ook veel geld nodig voor rooien van dode bomen. Dit is een onontkoombare erfenis uit het verleden, die tot onvermijdbare kosten leidt. De omvang en impact van dit verschijnsel is pas veel later in het interactieve traject naar voren gekomen.

Van de vervangingskosten³³ maken de kosten voor het rooien het grootste percentage uit, nl 64%. Uiteraard is het rooien van een boom in open grond – zeker als de wortelkruit kan blijven zitten – goedkoper dan het rooien van een boom in de bestrating. Dan moet de bestrating namelijk vaak hersteld worden na het weghalen van de wortelkruit.

³² Dit is een gemiddelde dat is berekend op basis van de verdeling van de Zeister bomen over verschillende hoogtecategorieën.

³³ Rooien van de oude boom: € 625 en planten plus nazorg van de nieuwe boom € 350.

Grafiek 7. Jaarlijkse verwachte rooikosten op basis van de levensverwachting van bomen, met de afname van de onderhoudskosten als herplant achterwege blijft.

Beschikbare budgetten voor bomenonderhoud en -vervanging

Zetten we dan het relatief grote aantal bomen waarvoor op niet al te lange termijn rooien en/of vervanging noodzakelijk is, af tegen de daarvoor op dit moment beschikbare budgetten, dan wordt duidelijk voor welke opgave de Zeister gemeenschap staat.

Hoogte budget ³⁴	Naam budget	Wat valt er onder?
€ 283.000	onderhoud bomen en rooien	Begeleidingssnoei, ³⁵ rooien dode bomen, inclusief noodkap, extra controle risicobomen
€ 75.000	inboetbudget	Aanplanten van nieuwe bomen ter vervanging van dode bomen, inclusief watergeven en andere nazorg eerste 3 jaar
€ 25.000	watergeven	Watergeven jonge bomen door BIGA
€ 13.000	controle	VTA jaarlijks, nader onderzoek, reservering VTA driejaarlijks
€ 25.000	GSP-budget	Maatregelen op basis van het groenstructuurplan, waarvoor geen dekking beschikbaar is uit de reguliere budgetten
€ 421.000	Totaal beschikbaar	Alles hierboven

Tabel 2 Jaarlijks beschikbare budgetten voor bomen, prijspeil 2013

³⁴ Afgerond en peildatum 2013

³⁵ Begeleidingssnoei is de snoei die nodig is om een evenwichtige (gezonde, veilige en vitale) kroonontwikkeling mogelijk te maken. In de regel wordt elke boom eens in de 3 jaar gesnoeid. De snoei-intensiteit is afhankelijk van de levensfase van de boom.

Hiervoor staat op een rijtje welke budgetten er (afgerond) beschikbaar zijn voor bomenonderhoud en -vervanging. De verdeling van de budgetten over de verschillende onderdelen is ingegeven door de bestekken, zoals de gemeente die op de markt zet. Dat is dus een heel pragmatische insteek. Dit proces is een goede aanleiding om te bezien of dat nog wel de meest efficiënte benadering is.³⁶

Voor wat de landschappelijke beplanting en de bosstroken betreft, is het budget gelukkig wel voldoende om deze duurzaam in stand te houden. De techniek van vervanging is anders: de gemeente maakt daar meer gebruik van natuurlijke processen, zoals natuurlijke verjonging en successie. De kosten bij deze onderdelen van de groenstructuur zitten vooral in het dunnen en regelmatig afzetten van de beplanting. Dat kan binnen het beschikbare budget. Het landschappelijke raamwerk van de groenstructuur van Zeist staat dan ook niet onder druk.

Wel komt de gemeente hier voor rare (en geldverspillende) situaties te staan als gevolg van de Bomenverordening (verplichte vervanging van dode bomen). De boom op de foto (rechts, met boompalen) heeft het – als gevolg van licht-, voedsel- en waterconcurrentie – niet gered... En dat geldt voor vele bomen in vergelijkbare situaties. Retorische vraag is, wat herplant hier toevoegt voor het eindbeeld van de beplanting?

Figuur 6. Verplichte vervanging van dode bomen voegt geen kwaliteit toe

³⁶ Het lijkt meer logisch om met een bedrag te gaan rekenen per levenscyclus van een boom: dus plantkosten, nazorg, onderhoudskosten, kosten voor VTA controle en rooikosten: dit kan dan worden omgezet naar een bedrag per jaar.

Figuur 7. Bosstroken en landschappelijke beplanting (felgroen op de kaart) zijn duurzaam in stand te houden.

Bomenfonds

In 2012 is het Bomenfonds in het leven geroepen. Dit is een uitvloeisel van een motie, die bij het vaststellen van het groenstructuurplan 'Groen (voor) Zeist' door de raad unaniem is aangenomen. Inmiddels (halverwege 2013) is het fonds gevuld met € 310.000. Er is nog geen zicht op structurele (jaarlijkse) vulling van dit fonds. Dat heeft o.a. te maken met het feit dat het jaarlijkse inboetbudget in

de huidige situatie besteed móét worden aan de vervanging van dode bomen, op grond van de huidige Bomenverordening. Overigens zou dit bedrag slechts een druppel op de gloeiende plaat zijn, gezien de opgave die de komende decennia op de gemeente afkomt. Zie hiervoor de volgende paragraaf.

Dit rapport levert mede de input om de discussie te voeren over de argumenten voor structurele vulling van het Bomenfonds: qua hoogte van het jaarlijkse bedrag, maar ook qua mogelijkheden wat betreft sparen en faseren van de uitgaven.

Het is buitengewoon jammer, dat de gemeente niet al eerder is gaan reserveren voor de kosten van het bomenonderhoud. Fondsvorming was echter in de laatste decennia van de vorige eeuw politiek niet haalbaar.

Benodigde budget bij aanvang van het interactieve proces

NB: deze paragraaf gaat uit van de gegevens zoals die in het begin van het proces bekend waren. In hoofdstuk 3 en 4 zijn de gegevens weergegeven zoals die uit het proces naar voren zijn gekomen.

Op basis van de ons bekende levensverwachting van ons bomenbestand en een gemiddeld kostenpeil voor het vervangen van een boom,³⁷ is in beeld gebracht wat de financiële behoefte is als we het gehele Zeister bomenbestand 1 op 1 duurzaam in stand willen houden.

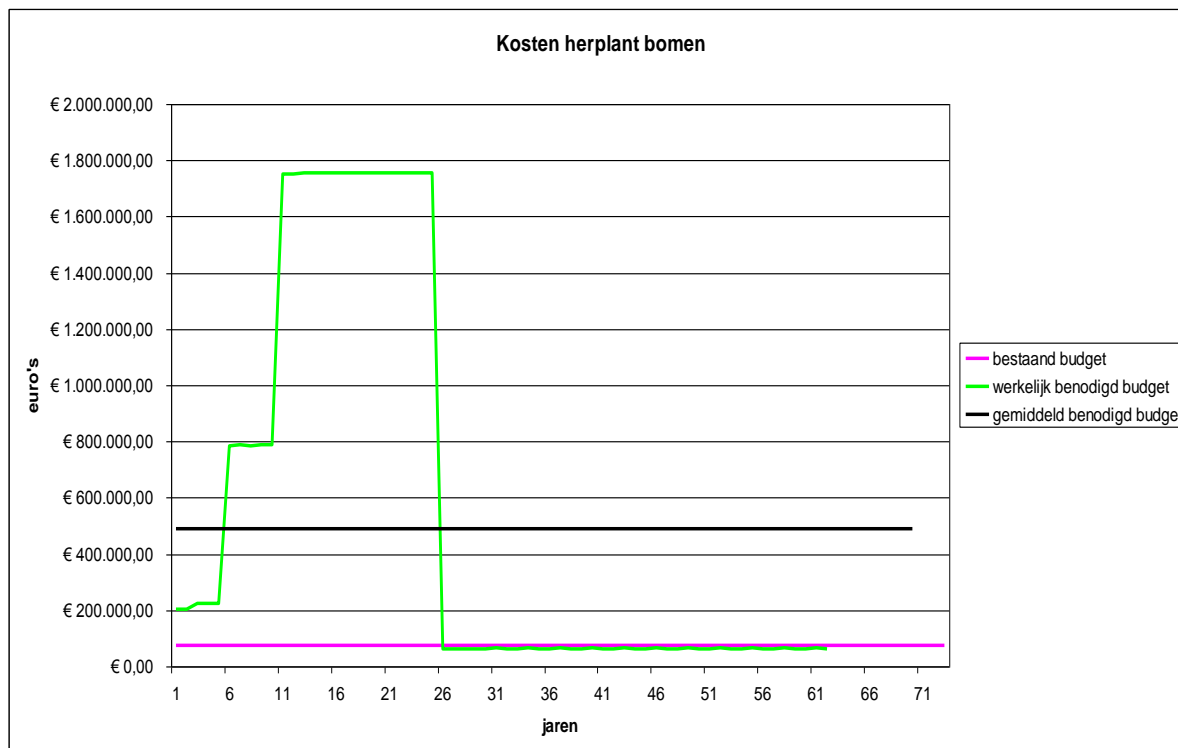
Dat gaf bij aanvang van het interactieve proces het volgende beeld te zien (geteld vanaf 2013).

De totale investeringsbehoefte bedraagt vanuit dat perspectief over een periode van 70 jaar afgerond 34 miljoen euro (35.000 x € 975).

Een groot probleem zit in de piekbehoefte in het budget, tussen 2018 en 2038. Deze piekbehoefte loopt op via € 800.000.-- tot bijna 1,8 miljoen euro per jaar tussen 2021 en 2038 (respectievelijk 8 en 25 jaren na nu). Deze piek staat dus al voor de deur, zonder dat er tijd is geweest om voldoende reserves op te bouwen.

In de grafiek vindt u ook – in een rechte lijn – de gemiddelde jaarlijkse budgetbehoefte, namelijk afgerond € 500.000. Daarbij gaan we uit van de vervanging van gemiddeld 500 bomen per jaar, met een gemiddelde levensduur van 70 jaar. Na 2038 is dat weer (ruim) voldoende om de jaarlijkse vervanging te bekostigen, uitgaande van het wegwerken van de piek. Dan zou er dus weer gespaard kunnen worden. De onderste lijn geeft het nu beschikbare jaarlijkse bomenvervangingsbudget van € 75.000 weer.

³⁷ Het vervangen van een boom kost (prijspeil 2012) gemiddeld € 975. Dat bedrag omvat het rooien van een boom, het verwijderen van de stobbe, het voorbereiden van een nieuw plantgat (denk aan bodemverbetering, watergeefvoorziening, e.d.) en het planten van een nieuwe boom. Daarbij is het vervangen van een boom in bestrating veel duurder en het vervangen van een boom in open grond veel goedkoper. Dat heeft te maken met de kosten voor het opbreken van de bestrating bij het rooien en het weer aanstraten na het planten. Door de wet van de grote getallen kunnen we in deze fase van het traject prima uit de voeten met dit gemiddelde bedrag. Later zal meer gespecificeerd inzicht nuttig zijn.

Grafiek 8. Benodigde budget voor vervanging op grond van de levensverwachting in jaren na nu (2013). Het vertrekpunt van deze grafiek is herplantkosten inclusief rooikosten. Onderhoudskosten zijn in deze grafiek niet meegenomen.

Van nu naar straks via een piek

De uitgangssituatie voor het duurzaam in stand houden van het gemeentelijk bomenbestand is dus verre van ideaal. Er zit een grote piek aan te komen qua afsterven en vervanging. Werken met gemiddelden kan dus niet. Er moet daarom óók een strategie worden ontwikkeld, hoe we van de bestaande situatie mét piek toe kunnen groeien naar een meer gelijkmatige spreiding van vervanging door de tijd. Dat is één van de onderdelen van de opgave van de bomenvervanging, waar de gemeente voor staat. Doen we dat niet, dan zaden we volgende generaties op met eenzelfde piek als waar we nu voor staan. Verderop in dit rapport gaan we dieper in op we hier als gemeente mee om kunnen gaan. Alvorens we nu nader op de opgave van zowel de adviesgroep als de gemeenteraad ingaan, zal eerst nog kort de ideale situatie worden geschetst, aangezien we natuurlijk toch met zijn allen een vergelijkbare piek in de toekomst graag willen voorkomen.

Ideale situatie

In de ideale situatie stuur je op basis van een plan (op basis van de toekomstig gewenste kwaliteit) geleidelijk naar een eindbeeld toe. Daarbij denk je in cycli: ingrepen herhalen zich met een bepaalde tussentijd. Denkend in gemiddelden zou dat voor Zeist tot het volgende beeld leiden.

Een boom – in een bebouwde omgeving – gaat gemiddeld 70 jaar mee. Bij 35.000 bomen betekent dat, dat je dan gemiddeld elk jaar 500 bomen vervangt. Dat is 1,4% van het totaal. De volgende argumenten pleiten voor deze aanpak.

- Zo kun je heel gelijkmatig de bomenstructuur in Zeist tot in lengte van jaren op een kwalitatief hoog niveau houden, zonder dat er in het beeld enorme gaten vallen.
- Qua kosten weet je dan waar je jaarlijks aan toe bent. Dit budget maakt gewoon onderdeel uit van de begroting.
- Maatschappelijk is het meer aanvaardbaar: je bouwt met kleine stapjes, met relatief beperkte ingrepen qua beeld, aan een stabiele situatie voor de lange termijn. Het is goed uit te leggen.
- Ook ecologisch is het gunstiger om in kleine stapjes te sleutelen aan de bestaande situatie. Dat zorgt voor meer rust en continuïteit in het ecologisch systeem dan grote ingrepen in één keer.

Financiële mogelijkheden

Het mag duidelijk zijn, dat er voor het rooien en de vervanging van de gemeentelijke bomen zeker op korte termijn jaarlijks een bedrag noodzakelijk is, dat het veelvoudige is van het huidige beschikbare budget. Ook gezien de bezuinigingen waar de gemeente voor staat, evenals het relatief ongunstige economische tij, is het vooralsnog onduidelijk hoeveel geld er beschikbaar gaat komen: zie hieronder bij **Opgave voor de raad**. De incidentele stortingen in het Bomenfonds leggen een bodempje, maar de piek komt te snel en is te hoog om buiten enig zichtbaar soelaas te verwachten van dit "spaarsteun". Er zal dus gekozen moeten worden: waar investeren we (nog) wel en waar kan dat niet meer.

Wellicht dat de financiële ruimte in de toekomst (weer) groter wordt. De ontwikkelde scenario's (zie **Opgave voor de adviesgroep**) bieden dan ruimte om bij te sturen in de richting van een groeimodel.

Opgave voor de adviesgroep

De raad heeft het college begin 2013 verzocht om met de samenleving op zoek te gaan naar een kader voor de vervangingsopgave van de bomen. Daarbij heeft de raad aangegeven, dat ze graag willen beschikken over verschillende scenario's om als raad tot een gefundeerde keuze te kunnen komen over de verhouding benodigde middelen en kwaliteit van de boomstructuur. Kort gezegd: de verhouding tussen de kosten en wat het buiten oplevert aan kwaliteit. De adviesgroep is gevraagd aandacht te besteden aan mogelijkheden om kosten te besparen en/of inkomsten binnen te halen. Een onderdeel van de opdracht aan de adviesgroep is daarnaast, om aan te geven op welke wijze de gemeente de opgave zo goed mogelijk het hoofd kan bieden. Wat is naar mening van de groep de beste aanpak?

Dit rapport is de neerslag van onze zoektocht naar die scenario's en ideeën over aanpak en financiering. De kaders die de raad voor dit proces aan de adviesgroep heeft meegegeven, vindt u onder de beschrijving van het proces.

Opgave voor de raad

De raad staat voor de opgave om op basis van de uitkomsten van het interactieve proces en het advies van de adviesgroep – zoals beschreven in dit rapport – met elkaar het debat aan te gaan en een besluit te nemen over welk budget ze in de toekomst beschikbaar willen stellen voor het rooien en vervangen van de bomen en wat daarvoor de dekking zal zijn. De keuze voor een bepaald budget is tevens de keuze voor een ambitieniveau voor de boomstructuur van Zeist. Deze keuze is kaderstellend voor de inhoud van de Bomenbeheervisie, die in vervolg op dit proces zal worden uitgewerkt (en die uiteindelijk moet uitmonden in Bomenbeheerplannen voor de 5 wijken van gemeente Zeist).

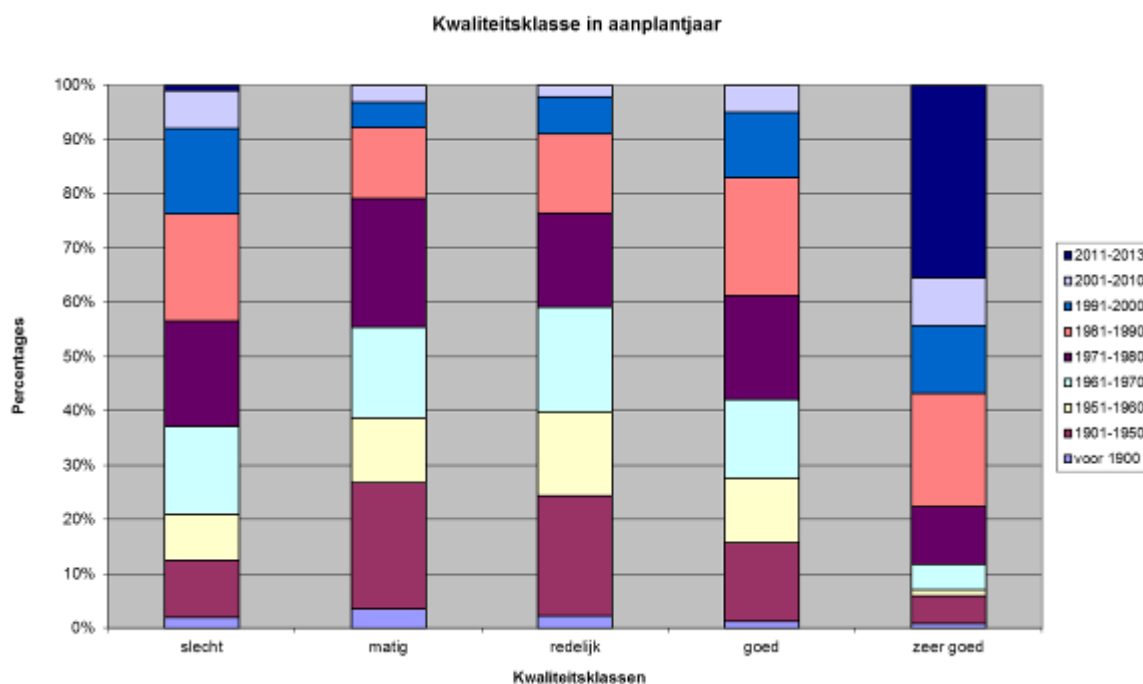
8. OORZAKEN VAN DE OPGAVE BOMENVERVANGING

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de oorzaken van de sterfte- en vervangingspiek waar de gemeente voor staat. De vervangingsopgave is in het vorige hoofdstuk beschreven. Hoe het komt dat deze opgave zich nu in deze omvang en hevigheid aandient, komt in dit hoofdstuk aan de orde. We starten met een korte omschrijving en werken dat in thema's verder uit.

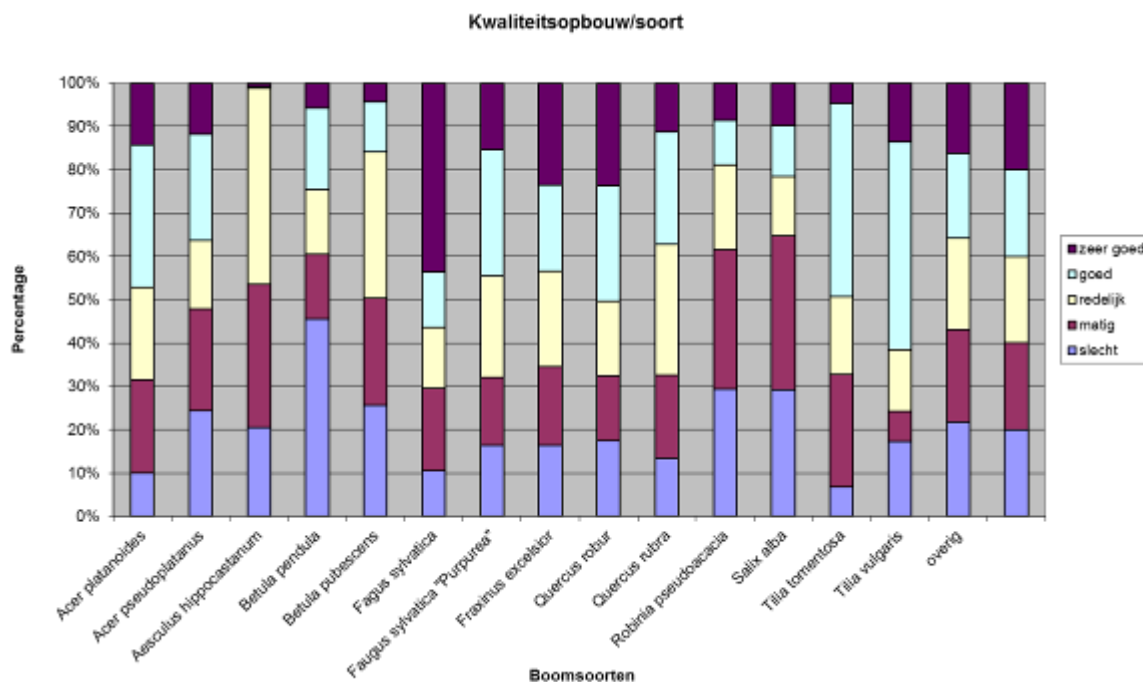
Hoofdoorzaak van de piek in de vervangingsbehoefte

Zeist heeft simpelweg heel veel oude bomen. Die hebben niet het eeuwige leven. Zoals ook uitvoerig in het groenstructuurplan Groen (voor) Zeist uit de doeken is gedaan, kent het groen van Zeist een lange historie met elk zijn bijbehorende karakteristieke groenstructuren. Zo zijn er de Middeleeuwse lanen, met een gevarieerde boomsoortensamenstelling, maar ook de barokke lanen met vaak monumentale boomstructuren van beuken en ook eiken. Daarnaast zijn er de landschappelijke lanen, waarbij in Zeist vaak de Amerikaanse eik als hoofdboomsoort is aangeplant. In de wijken, die in de jaren 20-30-40 van de vorige eeuw zijn aangelegd, vinden we een zeer gevarieerde boomsoortensamenstelling, ook wel het arboretum van Zeist genaamd. De nieuwbouwwijken uit de jaren 70 en 80 met de aanplant van snelgroeiende soorten, zoals populier en wilg, maar ook sierbomen vormen een grote categorie. Zeist kent dus een gevarieerde leeftijdsopbouw, met (gelukkig) een groot aantal oude monumentale bomen, maar ook veel bomen die qua soort niet het meest duurzaam zijn.

Grafiek 9. Uit deze grafiek valt per kolom op te maken welke leeftijdsklassen de bomen hebben in de categorie slecht, matig, redelijk, goed en zeer goed.

Wat opvallend is, is dat de kwaliteit van oude bomen (geplant voor 1950) redelijk gelijkmatig is verdeeld over de klassen. Alleen in de categorie zeer goed zijn er duidelijk minder van. Dat is logisch, deze bomen zijn bijna 70 jaar oud. Het aandeel bomen van 30 tot 40 jaar oud (Zeist West) over de klassen slecht, matig en redelijk is hoog. Dat is opvallend. Maar ook het hoge aantal bomen van 10 tot 20 jaar oud in de categorie slecht is heel hoog. Vraag is waar dat aan ligt. Op dit moment hebben we daar geen antwoord op. Het vermoeden is, dat dat te maken heeft met slechte groeiplaatsen bij aanleg van nieuwe boomstructuren.

Grafiek 10. Per boomsoort geeft deze grafiek de verdeling over kwaliteitsklassen weer. De onderste helft (onder het gele blokje van redelijk) zit in de categorie slecht en matig, de bovenste helft in de categorie goed en zeer goed.

De lila en donkerroze staafjes geven de slechte en matige bomen weer. De levensverwachting daarvan is nog 2 tot 5 jaar. Purperpaars en lichtblauw is de categorie zeer goed en goed. De levensverwachting daarvan is respectievelijk meer dan 25 jaar en meer dan 10 jaar. Er zijn boomsoorten, die voor 50% of meer in de levensverwachting 2 tot 5 jaar vallen. Dit geldt voor kastanjes (bloedingsziekte), berken (onbekende oorzaak), acacia's (zijn niet echt geschikt als straatboom) en wilgen (watermerkziekte). Er zijn ook boomsoorten, die voor bijna of meer dan 50% in de levensverwachting goed of zeer goed vallen. Dit zijn esdoorns, beuken, zomereiken en diverse soorten lindes. Vooral beuken doen het opvallend goed in Zeist. Dit klopt ook wel, gezien de natuurlijke bodemomstandigheden in Zeist.

Onvoldoende fondsvorming

In de jaren '90 is ambtelijk een poging gedaan om de gemeenteraad te bewegen tot het vormen van een fonds voor bomenvervanging. Om twee redenen is dat toen niet gelukt. Politiek gezien was er geen draagvlak voor fondsvorming: de toenmalige raad wilde niet op voorhand allerlei spaarpotjes gaan vullen. Fondsvorming was feitelijk lange tijd bestuurlijk onbespreekbaar.

Op dat moment was er bovendien ook nog niet voldoende inzicht in de omvang en ernst van de problematiek. Het verzoek om geld te gaan reserveren voor de toekomst, was gebaseerd op gezond boeren-verstand, op basis van inzichten zoals hierboven genoemd onder hoofdoorzaak. Harde cijfers waren op dat moment niet voorhanden. Dat hielp natuurlijk niet in de richting van de raad.

In die tijd begonnen net de eerste groenbeheersystemen op de markt te komen. Zeist is daar niet meteen ingestapt. De beheersystemen waren overigens ook nog niet van een detailkwaliteit, die we nu heel gewoon vinden. De vraag is dus maar, of eerder beschikken over een groenbeheersysteem ook geleid had tot eerder inzicht in de omvang en impact van de opgave.

Leeftijdsopbouw en soortenkeuze

Bezien we de boomstructuur en leeftijdsopbouw van Zeist als geheel, evenals de in 2010 uitgevoerde VTA³⁸-analyse, dan is duidelijk dat vooral de bomenbestanden van de oude monumentale laanstructuren van o.a. Het Slot Zeist aan vervanging toe zijn. Denk bijvoorbeeld aan de Leijst van Seijst en de lanen van Het Slot, zoals in het Lyceumkwartier nog herkenbaar zijn. Dat geldt ook voor de landschappelijke lanen, zoals die in Bosch en Duin aanwezig zijn én voor veel van de uitbreidingen uit de jaren 20-30-40 van de vorige eeuw. Ook hebben we een aanzienlijke “nieuwbouwwijk” uit de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw. Een relatief jonge wijk, waar helaas bij de boomsoorten-keuze niet altijd in voldoende mate rekening is gehouden met groeiplaatsomstandigheden ter plaatse. Dat heeft grote gevolgen voor de vitaliteit van de bomen. Door dit soort oorzaken is de restlevensduur van grote aantallen bomen beperkt.

Ingrepen in het wortelpakket

Naast de leeftijdsopbouw zijn voor de beperkte (rest)levensduur van het Zeister bomenbezit ook een aantal andere oorzaken aan te geven. Die hangen samen met de beleidskeuzes en daaruit volgende activiteiten, zoals deze in de afgelopen 30-40 jaar hebben plaatsgevonden. Zonder volledigheid te kunnen en willen nastreven, moeten we in ieder geval bij een aantal zaken stilstaan, die de levensduur van de laanbomen negatief hebben beïnvloed. De eerste oorzaak is activiteiten die inwerken op het wortelstelsel van bomen. We zouden ons beter moeten realiseren, dat bomen geen lantaarnpalen zijn die letterlijk als een paal in de grond staan. Dat wordt vaak wel gedacht: kijk naar de vele bouwtekeningen, ontwerpen voor een nieuwe indeling van straten en lanen, etcetera, waarop de bomen staan afgebeeld als een rondje ter grootte van de diameter van de stam. Dat is een foutief

³⁸ Visual Tree Assessment: een (gecertificeerd) controle protocol.

uitgangspunt. Insprekers die opkomen voor de belangen van het groen voelen zich telkens weer genoodzaakt dit naar voren te brengen.

Onder de grond heeft de boom een wortelstelsel, een groot netwerk van vertakkingen om water en voedsel op te nemen. Dit is qua omvang (als vuistregel) ongeveer twee derde van de projectie van de boomkruin op de grond. Dat gegeven zou, in tegenstelling tot wat nu tot gebruikelijk is, standaard in het beleid – maar vooral in de uitvoering van projecten – als uitgangspunt moeten worden gehanteerd. Voor het gezond functioneren van de boom hebben de wortels water, voedingsstoffen en zuurstof nodig. Het opnemen hiervan wordt bemoeilijkt – en kan soms in het geheel niet meer plaatsvinden – als de grond rond de stam door parkeren van auto's, dan wel asfalteren of bestrating minder water en zuurstof gaat doorlaten. Dit is te vergelijken met mensen, waarvan het darmstelsel slecht functioneert.

Voorbeelden zijn:

1. Veel lanen en straten van Zeist kenmerkten zich vroeger door het zogenaamde 'Zeister profiel', d.w.z. brede groen bermen, met daarin de laanbomen. In veel van die bermen zijn later parkeerplaatsen aangelegd, veelal ten koste van de groene berm en dus ook van de groeiplaatsen van de daar aanwezige bomen. Pas na veel inspreken, bezwaar maken, etcetera wordt er soms een aangepast ontwerp gemaakt, met meer groeiruimte en betere groeiplaatsen voor de bomen. Voorbeelden daarvan zijn de parkeerplaatsen aan de Slotlaan langs het Walkartpark en de herstructurering van de Lageweg . Op andere plaatsen gaan de verhardingsplannen vaak gewoon door en resteert er voor de bomen onvoldoende ruimte.

2. Bij het aanleggen van de kabels ten behoeve van internet, etcetera. gaat het ook vaak fout. Burgers hebben daar geen invloed op kunnen hebben. Zij wisten niet hoe dat zou gaan gebeuren en onder welke voorwaarden de vergunningen waren verstrekt. In de praktijk werd duidelijk, dat de kabels de geulen voor de kabels vaak groeven vlak langs de stam van de bomen. Als er

wortels waren, dan werd er geen gebruik gemaakt van de techniek om de kabel onder de wortels door te trekken, maar werden de wortels gewoon afgezaagd. Dat is op grote schaal gebeurd. Veel bomen zijn op die manier een flink deel van hun wortelstelsel kwijtgeraakt. Dat die bomen er nu minder gezond bij staan, laat zich raden. De gemeente heeft zich daarin onvoldoende als een goed rentmeester opgesteld.

Andere oorzaken: verdroging en hittestress

In de jaren '70 heeft Vitens de wateronttrekkingen voor de drinkwatervoorziening van Zeist e.o. aanzienlijk uitgebreid. Dat heeft met name in overgangsgebied (langs de as Dribergseweg-Utrechtseweg) bij droogtes zoals in '73 en '76 tot massale sterfte monumentale bomen geleid. Die zijn inmiddels grotendeels vervangen. De bomen die het (nog) wel hebben gered, hebben flink ingeboet aan vitaliteit. Naast de grondwateronttrekking zorgt ook de trend van steeds meer verharding, ook in tuinen, voor minder infiltratie van regenwater in de bodem. Grote pieken in neerslag worden zo versneld afgevoerd via het riool en het regenwater krijgt niet de gelegenheid om het wortelpakket te bereiken. Door de toename van verharding neemt ook de gemiddelde temperatuur in het stedelijk gebied toe. Die combinatie maakt dat bomen in droge, hete periodes versneld hun blad laten vallen ter beperking van de verdamping. Dat beperkt de groei en vitaliteit van de bomen, vooral als dat in korte tijd vaker voorkomt.

Andere oorzaken: maatschappelijke gevoelens bij de vervanging

In het verleden zijn (bijvoorbeeld in de jaren '90 en '00) wel pogingen gedaan om boomstructuren te vervangen. Bijvoorbeeld in Zeist-West is getracht wijkers (snelgroeiende bomen) te vervangen door blijvers (meer duurzame boomsoorten). Het aanvragen van de kapvergunningen bleek vanwege de grote betrokkenheid van de burgers en belangenorganisaties bij de bomen vaak te leiden tot lange juridische procedures. Ook bij projecten elders in Zeist is dat de ervaring. Het heeft bijvoorbeeld 3 jaar van overleg en procedures gekost om de bomen op het eerste deel van de Verlengde Slotlaan te kunnen vervangen. Een dergelijke maatschappelijke betrokkenheid heeft er toe geleid dat de gemeente vaak intern wel wensen tot vervanging had – en in het verleden geregeld ook zelfs nog wel budgetten – maar die wensen niet heeft omgezet in plannen. Laat staan dat de wensen tot uitvoering zijn gebracht.

Het is overigens begrijpelijk dat de gevoelens van bewoners zwaar meewegen. Het gaat vaak om prachtig volgroeide boomstructuren, met een enorme uitstraling. Het is heel menselijk te hechten aan wat is en niets te zien in wat er voor in plaats zal komen: zeker niet als het resultaat nog 1 of 2 generaties op zich laat wachten! Wat veel mensen zich evenwel niet altijd realiseren, is dat de vervalphase in aantocht is. Door de maatschappelijke gevoelens te (blijven) honoreren, is het uiteindelijk wel lastiger om de piek te tackelen, zeker als onvoldoende financiële middelen zijn gereserveerd. De realiteit zal dus straks des te harder zichtbaar zijn.

Andere oorzaken: maaischade, ziekte en plagen

Dan is er ook nog het beheer van het gras rond de boomspiegels. Dat gebeurt veelal met maaimachines, die vaak te dicht langs de bast van de bomen gaan. Ter afronding wordt vaak nog met bosmaaiers (te dicht) om de stam gemaaid om de laatste resten van het gras weg te halen. Dit heeft flinke beschadigingen van de stam tot gevolg. In het buitenste deel van de stam, dat zo beschadigd wordt, dus de bast, het cambium en het spinhout, lopen nu net de transportvaten van de boom (vergelijk het bloedvatenstelsel van de mens). Worden deze beschadigd, dan heeft de boom een probleem om de stoffen van de bladeren bij de wortels te krijgen en omgekeerd. De gezondheid gaat dan achteruit.

Tenslotte zijn er (waarschijnlijk als gevolg van de klimaatverandering) meer aantastingen, ziekten en plagen. Denk aan kastanjabloedingsziekte, kastanjemineermot, watermerkziekte, iepenziekte, schimmelaantastingen in platanen en esdoorns, en dergelijke. Dit alles maakt dat er heel veel bomen zijn met een meer beperkte levensverwachting, dan je op grond van hun leeftijd en soort zou verwachten.

Conclusie oorzaken vervangingspiek

Behalve de leeftijdsopbouw van het Zeister bomenbestand, en een aantal autonome ontwikkelingen, heeft dus ook het beleid en de uitvoeringspraktijk in Zeist met de laatste decennia vooral aandacht voor parkeerplaatsen, brede(re) wegen, snel aanleggen van (internet)kabels, (te) netjes maaien, enzovoort er toe geleid dat er zware problemen met het bomenbestand ontstonden en nog steeds ontstaan. Slechts op enkele plaatsen en in een aantal gevallen is er - na veel aandringen vanuit de inwoners en de belangenorganisaties - door de gemeente gehoor aan gegeven om meer ruimte te houden rond de stammen van de bomen, meer zorg te geven aan de plantgaten, etcetera. Het beleid en de uitvoering van maatregelen van de afgelopen 30-40 jaar was dus niet bepaald altijd boomvriendelijk te noemen. Dat is verwonderlijk voor een gemeente, die trots was (en is!) op een plaats bij de eerste vijf van gemeentes waar het goed wonen en werken is vanwege het groen. Blijkbaar heeft men zich onvoldoende gerealiseerd, dat al dat groen er was dankzij geweldige inspanningen van vorige gemeentebesturen. Het inzicht, dat het de inspanning vergt van huidige en toekomstige gemeentebesturen om het zo te houden, komt hopelijk nog op tijd.

9. BESCHRIJVING VAN HET PROCES

Start van het proces

In oktober 2012 heeft de raad een amendement aangenomen – bij de behandeling van de uitgangspunten voor de bomenverordening – waarin het college gevraagd werd om een kaderstellend raadsvoorstel voor de bomenbeheerplannen. Begin februari 2013 heeft de wethouder in de raad tijdens een informele raadsbijeenkomst een presentatie gehouden over de opgave “vervangings gemeentelijke bomen”. De raad is op dit moment voor het eerst echt geïnformeerd over de stand van zaken en de opgave.

Het was duidelijk dat deze opgave interactief zou moeten worden aangepakt. Het onderwerp bomen leeft zeer en bovendien zijn het de inwoners van Zeist die uiteindelijk de gevolgen zullen ondervinden van het probleem. Dan behoren zij ook deel uit te maken van het denken over (mogelijke) oplossingen.

Kaders voor het proces

De raad heeft zich tijdens die bijeenkomst van begin februari ook uitgelaten over de kaders die voor het interactieve proces en het daaruit voortvloeiende advies zouden gelden. Die kaders zijn als volgt:

1. De gezondheidstoestand van de bomen (uitkomsten over de levensverwachting uit het groenbeheersysteem) is uitgangspunt.
2. De beschikbare financiële middelen voor bomenbeheer in relatie tot de vervangingsopgave. Dat betekent niet dat de huidige financiële middelen automatisch het uitgangspunt vormen, maar wel dat de gemeenteraad vraagt om een advies in een vorm waarbij verschillende scenario's zijn uitgewerkt, inclusief de financiële consequenties. Minimumvariant (huidige budget), maximumvariant (totale vervanging), en Groenstructuurplanvariant (vervangings van de groene hoofdstructuur) staan vast als te onderzoeken scenario's. Het maximum aantal scenario's is vijf.
3. De inhoudelijke uitgangspunten van het groenstructuurplan Groen (voor) Zeist.
4. In de toekomst zal bij maatregelen op basis van een goedgekeurd bomenbeheerplan geen kapvergunning meer nodig zijn ³⁹.

Deelnemers proces

Er was door de gemeente breed uitgenodigd om deel te nemen aan het proces: via onze adressenbestanden, netwerken en bijvoorbeeld Linked In.. Naar aanleiding daarvan hebben zich 12 mensen aangemeld, waarvan er uiteindelijk na de eerste bijeenkomst 10 mensen zijn overgebleven. Drie daarvan zijn vertegenwoordigers van groene groepen, één iemand vertegenwoordigt de

³⁹ Vastgesteld in de raad van 2 oktober 2012

woningbouwcorporaties, de overige zijn betrokken burgers. Buurt- en andere belangenverenigingen hebben zich niet gemeld.

De betrokkenheid, inzet en deskundigheid van de adviesgroep lag op een hoog niveau.

Het is niet gelukt alle belangen aan tafel te krijgen: er hebben zich geen mensen gemeld, die vinden dat het wel wat minder kan met de bomen in Zeist.

Programma bijeenkomsten

Er hebben tussen begin april en begin juli zes bijeenkomsten met het expertcomité plaatsgevonden. Het niveau van participatie was vastgesteld op meedenken/adviseren.

De eerste bijeenkomst is besteed aan elkaar leren kennen, het presenteren van de opgave (op basis van de presentatie aan de gemeenteraad d.d. 7 februari) en het maken van werkafspraken.

De tweede bijeenkomst is besteed aan het boven water halen van de visie op het belang van bomen voor de (Zeister) samenleving. Die zijn door de groep vervolgens in een prioriteitsvolgorde geplaatst.

Ook is er die avond bepaald voor welke bedragen de groep scenario's zou willen ontwikkelen. Er zijn aanvankelijk 5 scenario's ontwikkeld waarbij het eerste scenario het huidige jaarbudget is (€ 75.000 en het laatste scenario het totaal benodigde budget van € 1.2 miljoen per jaar (bij 100% vervangen).

De andere scenario's liggen daar qua budget tussen in.

De derde bijeenkomst zijn de scenario's gevuld. Dit was de kernbijeenkomst. Als huiswerk had ieder lid van de groep een buurt toegedeeld gekregen om goed te bekijken en te fotograferen: daarbij moest de focus liggen op waar het wel wat minder kon. De opgave voor de derde avond was om voor elk van de scenario's een bepaald aantal punten te plakken. Voor 72 belangrijke boomstructuren (parken, wegen & buurten) was de benodigde investering bepaald en terugvertaald naar een percentage van het totaal. Dat is ook gedaan voor de 5 financiële scenario's die de groep had bepaald. Er waren stickers met 100% vervangen en stickers met 50% vervangen (de helft van het aantal punten). Zo kon men in 2 groepen bepalen, waar de investering gedaan moest worden als er een bedrag X per jaar beschikbaar zou zijn, of een bedrag Y. De gemaakte keuzes van de groepen waren verschillend: in één van de groepen werden de keuzes vooral gemaakt op basis van "cultuurhistorie", terwijl de andere groep vooral koos voor "groen in de wijken".

Die verschillen bespreken en daarin kiezen, stonden in de vierde en vijfde bijeenkomst op het programma, evenals het denken over slimme oplossingen, zowel technisch als financieel. De zesde bijeenkomst was het conceptrapport onderwerp van de gedachtenwisseling. De belangrijkste discussiepunten konden door de groepsleden zelf worden ingebracht en werden door de indiener in de groep tot een conclusie geleid. Het proces is afgesloten met een evaluatie. Een samenvatting hiervan vindt u in bijlage 2.

Verloop van het proces

Het op gang komen van het proces kostte enige moeite. De opdracht en de opgave waren wat ongrijpbaar. De tweede bijeenkomst is dit werkenderwijs opgelost. Het duurde een paar bijeenkomsten voor de opgave echt duidelijk was en iedereen zich comfortabel voelde bij de aanpak van het proces. Gaandeweg ontstond steeds meer vertrouwen richting de gemeente, wat uiteindelijk resulteerde in een hele transparante en open samenwerking, vanuit wederzijds vertrouwen en een gedeeld doel en perspectief. De groep heeft uiteindelijk het schrijfwerk voor het rapport zelf gedaan. Op voorhand was ingestoken op penvoering door de gemeente. De groepschemie was meteen vanaf het begin al goed.

De opgave was complex, het huiswerk vroeg veel tijd en vooral het denk- en schrijfwerk in de laatste fase (vanaf bijeenkomst 4) was een intensieve klus.

In de eindfase zijn nog lastige discussies gevoerd, gevoerd vanuit de verschillende perspectieven van leden van de adviesgroep Bomen(vervanging). Het voeren van die discussies is zoveel als mogelijk neergelegd bij de adviesgroep zelf. De aanpak in de eindfase heeft bijgedragen tot een verdieping van het advies.

In de evaluatie is meer te vinden over het procesverloop en hoe dat door de adviesgroep is ervaren. Zie hiervoor de bijlage 2.

Tijdens de laatste avond kregen de adviesgroepsleden een jong boompje overhandigd als dank voor hun inspanningen.

Adviesrapport

Wij hebben als adviesgroep zelf het advies geschreven, met ondersteuning van de vakambtenaren van de gemeente Zeist. De inhoudsopgave is gezamenlijk besproken en vastgesteld en de hoofdstukken zijn verdeeld onder de deelnemers, meest in groepjes van 2 of 3. Voor elk hoofdstuk is een trekker aangewezen. De meeste deelnemers hebben meegeschreven aan 2, 3 of 4 hoofdstukken. Aan een aantal hoofdstukken met feitelijke informatie is ook door de vakambtenaren geschreven.

Toetsing aan de kaders voor het proces

In het proces zijn de kaders in grote lijnen gevolgd en/of gerespecteerd. Daar waar dat niet het geval is geweest, heeft dat geleid tot een vergroting van het inzicht. Juist door het gebaande pad te verlaten, wordt duidelijk waar de speelruimte zit en waarover de discussie gevoerd moet worden. Wat het proces in eerste instantie lastig maakte, is dat de financiële kaders door de raad open waren gelaten⁴⁰. Dat maakte dat er als het ware gewerkt moest worden aan een vergelijking met meerdere “onbekenden”: vele knoppen waar de adviesgroep aan kon draaien. En met welke knoppen ga je dan aan de gang? Toch heeft ook dit punt uiteindelijk geleid tot een aanpak in de zoektocht naar scenario's voor de raad, waarbij de keuze voor budgetten waarvoor de adviesgroep scenario's heeft ontwikkeld ons heeft geholpen om de ontwikkelde scenario's scherper op hun merites te kunnen beoordelen. Wat in eerste instantie lastig leek, is uiteindelijk door de groep als ruimte ervaren om ons werk goed te kunnen doen.

Naar onze indruk zijn wij als adviesgroep binnen de vooraf gestelde kaders gebleven. Hoewel we in discussies de grenzen van de kaders overschreden hebben, waren de kaders voor ons helder en werkbaar.

Voor de toetsing van de uitkomsten van dit proces aan het groenstructuurplan Groen (voor) Zeist verwijzen wij u naar hoofdstuk 10.

⁴⁰ Dat werd door sommigen van de adviesgroep juist als zeer positief ervaren

10. VERGELIJKING UITKOMST MET GROENSTRUCTUURPLAN

Inleiding

In september 2011 heeft de raad het groenstructuurplan Groen (voor) Zeist vastgesteld. Dit proces en dit advies zijn te zien als een direct gevolg van een aantal constatering uit Groen (voor) Zeist.

1. Bomen zijn dé bouwsteen van de Zeister groenstructuur.
2. De kwaliteit en de levensverwachting van de Zeister straatbomen staat onder druk.
3. Hoewel Groen (voor) Zeist beleidskaders schept hoe in de toekomst om te gaan met het beheren en vervangen van bomen, is een aparte uitwerking in een bomenbeheervisie nodig.

In dit hoofdstuk vergelijken we het advies zoals het expertcomité dat in dit rapport heeft neergelegd met het beleid zoals het in het groenstructuurplan is vastgelegd.

Groenstructuurplan-systematiek

In Groen (voor) Zeist is uitgegaan van een gelaagdheid in de gemeentelijke groenstructuur, wat beschreven is onder de term Structuurkenmerken. In die gelaagdheid is een prioritering aangebracht. Veel groenstructuren in Zeist vervullen namelijk meer functies/rollen tegelijk op één plek. Om de groenstructuur helder te houden, moet duidelijk zijn welke rol waar de overhand heeft. Dat bepaalt namelijk welk beeld en welke functie je als gemeente op die plek wilt realiseren.

De structuurkenmerken zijn:

- S1.** Het landschappelijke raamwerk
- S2.** Het cultuurhistorisch raamwerk
- S3.** De lanen en wegen
- S4.** De parken
- S5.** De collage van groene wijken.

Vooraf bomen geven hier uitdrukking aan, door soortenkeuze, de manier waarop ze in de ruimte staan, plantafstanden en de uitstraling die dat oplevert.

Groenstructuurplan en scenario's adviesgroep bomen(vervanging)

Scenario Q, volledige vervanging, doet uiteraard recht aan het beleid zoals het in het Groenstructuurplan is vastgelegd. Dat geldt niet voor het "**harmonica-scenario**". De bomenopgave is in het Groenstructuurplan als opgave gesignaleerd en er is de aanbeveling gedaan zo snel mogelijk te starten met het opstellen van een Bomenbeheervisie. Dit adviesrapport valt te zien als de aanzet daartoe. Temporisering is in het Groenstructuurplan niet met zoveel woorden genoemd. Er zijn wel uitspraken gedaan over het gewenste tijdstip van vervanging. De voorstellen daartoe in het groenstructuurplan lopen nogal uiteen met wat het gevolg van de temporisering zou kunnen zijn, bij onvoldoende vervangingsbudget.

Hoe dan ook, de theoretische beschouwing van de vervangingsopgave van bomen – zoals geschetst in Groen (voor) Zeist – is heel wat complexer gebleken dan werd aangenomen. Zo is in het groenstructuurplan uitgegaan van de veronderstelling dat je eerst moet rooien voordat je een nieuwe boom kunt planten. Het besef dat er hoe dan ook gerooid moet worden, is pas tijdens dit proces boven tafel gekomen.

De scenario's "**cultuurhistorie**" en "**groene wijken**" laten scherpe keuzes zien als er onvoldoende geld beschikbaar is voor vervanging. Hoe kleiner het budget, hoe scherper de keuzes. Gezien de systematiek van het groenstructuurplan (prioritering in Structuurkenmerken), ligt de keuze voor het "cultuurhistorie-scenario" meer in de lijn van het Groenstructuurplan dan het "groene wijken-scenario". Naarmate er meer geld beschikbaar is, wordt het verschil tussen de twee scenario's minder.

Slimme maatregelen

Op een aantal van de slimme maatregelen wordt in het groenstructuurplan ook al gezinspeeld. De slimme maatregelen in dit advies zijn veel diverser van aard en veel verder uitgewerkt. Een belangrijk verschil is dat de adviesgroep lanen voor 50% wil laten afsterven, alvorens tot vervanging over te gaan. In het groenstructuurplan wordt gesproken van 20 tot 30%. Door hier langer mee te wachten en meer sterfte toe te staan is de piek af te vlakken en kan er langer gespaard worden in het Bomenfonds.

Bomenbeheervisie

In het groenstructuurplan staat de aanbeveling zo snel mogelijk te starten met het opstellen van een Bomenbeheervisie. De uitwerking van een lange termijnvisie voor de gemeentelijke bomen wordt in het groenstructuurplan gezien als te complex en omvangrijk om in het groenstructuurplan op te nemen. Uit dit proces blijkt dat die veronderstelling juist is.

Conclusie

De uitwerking van de adviesgroep is in de lijn van het Groenstructuurplan geweest. Er zijn soms wat andere accenten gelegd, waardoor de mogelijkheden voor oplossing van de opgave ruimer zijn.

11. AANBEVELINGEN VOOR VERVOLG/VERWERKING IN BEHEERPLANNEN

Zie hiervoor de bijlage 3, waarin de slimme maatregelen in tabelvorm zijn weergegeven.